

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Bakalářská práce

Anna Křížková

Zvukomalebná slova v albánštině

Onomatopoeic Words in Albanian

Praha 2020

Vedoucí práce: Mgr. Orkida Backus Borshi, Ph.D.

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Orkidě Backus Borshi Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, ale především za velmi profesionální, vstřícný a ochotný přístup nejen během vypracovávání bakalářské práce, ale i během celého bakalářského studia. V neposlední řadě děkuji své rodině a všem blízkým, bez jejichž podpory by tato práce jen stěží vznikla.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 4.srpna 2020

Anna Křížková

Klíčová slova (česky)

onomatopoeie, slova, zvuk, albánština, slovní druhy, jazyk

Klíčová slova (anglicky):

onomatopoeia, words, sound, albanian, parts of speech, language

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá onomatopoií v albánštině. Teoretická část se věnuje důkladnému vysvětlení pojmu onomatopoeie, a jednotlivých oblastí, ve kterých se s onomatopoií lze setkat jak v mluvené, tak v psané formě. Vzhledem k chybějícím materiálům o albánské onomatopoií jsme pracovali převážně s materiály českými nebo zahraničními, jejichž teorie lze uplatnit napříč jazyky. Věnujeme se také kapitole o hudbě, kterou považujeme za jednu z nejtěžejnějších oblastí onomatopoeie a která nám mnoho skutečností osvětluje.

Cílem bakalářské práce bylo tedy vytvoření vzorku sta slov zvukomalebného charakteru v albánštině, který jsme v praktické části následně analyzovali. Náš vzorek je doplněn také o české ekvivalenty, které ale nemusí být vždy zvukomalebné. Pro nás bylo ale stěžejní, nalézt zvukomalebná slova v albánštině. K výběru slov do našeho vzorku slov jsme přistupovali metodou náhodného výběru z česko-albánského slovníku, ale také z albánského výkladového slovníku, který nám posloužil jako náhrada za dosud neexistující albánský korpus. Na počátku naší práce jsme vznesli hypotézu o tom, že pravděpodobně nalezneme nejvíce onomatopoiických slov ve skupině citoslovcí, což jsme ale vzápětí v praktické části vyvrátili, a právě tento výsledek považujeme za nejpodstatnější. Oproti tomu z naší práce vychází kategorie albánských sloves jako kategorie, která čítá nejvíce zvukomalebných slov, což byl pro nás překvapující výsledek.

Abstract

The bachelor thesis deals with onomatopoeia in Albanian. The theoretical part is devoted to a thorough explanation of the concept of onomatopoeia and individual areas in which onomatopoeia can be encountered both in spoken and written form. Due to the lack of materials on Albanian onomatopoeia, we worked mainly with Czech or foreign materials, whose theories can be applied across languages. We also deal with a chapter on music, which we consider to be one of the most crucial areas of onomatopoeia and which explained us many facts.

The aim of the bachelor's thesis was to create a sample of a hundred words of sound-painting character in Albanian, which we subsequently analyzed in the practical part. Our sample is also supplemented by Czech equivalents, which may not always be sound-painting. But it was crucial for us to find sound-painting words in Albanian. We approached the selection of words in our sample of words by the method of random selection from the Czech-Albanian dictionary, but also from the Albanian explanatory dictionary, which served as a replacement for the non-existent Albanian corpus. At the beginning of our work, we hypothesized that we will probably find the most onomatopoeic words in the group of interjections, which we then refuted in the practical part, and we consider this result to be the most important. In contrast, our work is based on the category of Albanian verbs as the category that has the most onomatopoeic words, which was a surprising result for us.

Obsah

1	ÚVOD.....	1
2	TEORETICKÝ ÚVOD.....	2
2.1	DEFINICE POJMU ONOMATOPOIE	2
2.2	PODOBNOT ONOMATOPOICKÝCH SLOV NAPŘÍČ JAZYKY	4
2.3	ONOMATOPOICKÁ CITOSLOVCE.....	6
2.4	ONOMATOPOIE V HUDBĚ	8
2.4.1	Česká hudební terminologie Komenského.....	11
2.5	ONOMATOPOIE V LITERATUŘE	11
3	PRAKTICKÁ ČÁST.....	13
3.1	METODOLOGIE PRO VYTVOŘENÍ TABULKY	14
3.2	PODROBNÁ ANALÝZA TABULKY.....	16
3.2.1	Číselné výsledky analýzy.....	17
3.3	ANALÝZA SÉMANTICKÝCH VÝRAZŮ	18
3.3.1	Zvuky zvířat.....	18
3.3.2	Přírodní úkazy.....	19
3.4	ANALÝZA SLOVNÍCH DRUHŮ.....	21
3.4.1	Slovesa.....	21
3.4.2	Podstatná jména.....	25
3.4.3	Přídavná jména.....	28
3.4.4	Citoslovce.....	30
3.5	REDUPLIKACE V ONOMATOPOICKÝCH VÝRAZECH.....	31
4	ZÁVĚR.....	33
5	PŘÍLOHY.....	36
5.1	PŘÍLOHA 1.....	36
5.2	PŘÍLOHA 2.....	40
5.3	PŘÍLOHA 3.....	41
5.4	PŘÍLOHA 4 (PODOBNOT MEZI ČESKÝMI A ALBÁNSKÝMI SLOVESY)	42
5.5	PŘÍLOHA 5 (REDUPLIKACE CELÝCH SLOV V ČEŠTINĚ A ALBÁNŠTINĚ - ZNÁZORNĚNÍ V GRAFU)	44
5.6	PŘÍLOHA 6 (REDUPLIKACE V ALBÁNŠTINĚ A ČEŠTINĚ)	45
5.7	PŘÍLOHA 7 (PODOBNOT MEZI ČESKÝMI A ALBÁNSKÝMI SLOVESY)	49
5.8	PŘÍLOHA 8 (FONETICKÁ TABULKA)	51
6	REFERENCE.....	52

1 Úvod

Gjuhë shushunjash, gjarpërinjsh (jazyk hadů a plazů), i takové hanlivé označení si albánština v průběhu staletí zasloužila od okolních sousedů. Na vině jsou jistě neobvyklé fonetické a krkolonné kombinace, které tento jazyk obsahuje. Jak to ale doopravdy vypadá se zvukomalebností či onomatopoickou stránkou jazyka v tomto indoevropském jazyce, není z dostupných pramenů úplně jasné. Proto jsme se rozhodli o částečné vypracování oblasti albánské onomatopoeie, byť v rámci takto omezeného rozsahu.

Tato bakalářská práce si klade za cíl vymezit slova, která v albánštině lze považovat za zvukomalebná. Ovšem je třeba upřesnit, že v tomto relativně krátkém rozsahu není možné zevrubně zkoumat všechna albánská slova a že s ohledem na neexistující či nedostupný albánský korpus, budeme vycházet z Fjalori i gjuhës së sotme shqipe (Slovník současné spisovné albánštiny)¹. Práce se člení na část teoretickou a praktickou. V té první popisujeme fenomén onomatopoeie jako takové, rozebíráme určité podobnosti onomatopoických slov v různých jazycích a vymezí se konkrétní dopad onomatopoeie na albánštinu. Společně s tím je stanovena metodologie pro část praktickou, v níž zejména konsekutivně sbíráme výskyty zvukomalebných slov na konkrétním jazykovém materiálu. Ta jsou následně roztríděna dle klíče uvedeného v části teoretické. Logicky se dá předpokládat, že výsledky části empirické povedou k závěru, že nejvíce onomatopoeie lze nalézt mezi citoslovci, avšak výzkum může tuto hypotézu také vyvrátit. Naše hypotéza je založena na základě definice citoslovců, a sice že citoslovce patří mezi neohebný slovní druh, vyjadřují city (Ach!), vůli (Prr!) nebo napodobují zvuky (bů, bác).² Vzhledem k tomu, že jsou citoslovce zaměřeny především na nápodobu nějakého zvuku nebo jevu, předpokládáme, že právě v kategorii citoslovců nalezneme nejvíce onomatopoických výrazů.

Zároveň by mělo být hned úvodem objasněno, proč se tato práce zaobírá právě onomatopoií. Lingvistika jako taková v sobě skrývá mnoho odvětví, která se nemusí nutně věnovat gramatice, syntaxi, slovosledu, a dalším, spíše mechanickým záležitostem. Do

¹ KOSTALLARI A., *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, Tirana: 1980, Akademia e Shkencave

² KLEŇHOVÁ E., *Interjekce v českém jazykovém systému*. Praha: 2010. Diplomová práce. FF UK, Vedoucí práce: doc. Mgr. Robert Adam, Ph.D.

lingvistiky řadíme také například fonetiku, se kterou jsou zvukomalebná slova úzce spojena. A právě oblast fonetiky, zvuku a znění může být pro mnohé z nás nejvíce atraktivní jazykovou oblastí z následujících důvodů. Zvuková stránka se nám jeví jako jedna z těch nejvýraznějších a nejdůležitějších stránek v jakémkoliv jazyce. Díky zvuku rozeznáváme jednotlivé jazyky, přizpůsobujeme naši výslovnost co nejvěrohodnějšímu a nejpřirozenějšímu přízvuku v daném jazyce, umíme díky intonaci rozeznat emoce lidí, a to kolikrát lépe než pouhými slovy. Proto i hudbu, o které se později zmíníme, vnímáme jako jeden z nejdůležitějších faktorů, působící na lidské city, emoce, duchovno, ale rozhodli jsme se mezi tyto termíny zařadit i oblast transcendentna. Jedná se samozřejmě o subjektivní náhled, který je ale důležitý pro lepší porozumění a pochopení některých částí této práce, protože stejně jako každá jiná více či méně odborná práce, obsahuje subjektivně vybrané téma a hlediska, ze kterých bude naše zkoumaná oblast nazírána. My jsme se rozhodli naši práci soustředit převážně na zvukovou stránku jazyka. Praktickou část jsme zacílili především na analýzu některých onomatopoických slov v obou jazycích, u některých vybraných slov jsme se rozhodli provést jejich komparaci v češtině a albánštině, protože i mezi tak odlišnými jazyky, jako jsou právě tyto dva, nalezneme mnoho podobného.

2 Teoretický úvod

2.1 Definice pojmu onomatopoeie

Slova se obecně ve všech jazycích tvoří pravidelně i nepravidelně. Tím pravidelným způsobem je odvozování slov od jiných pomocí produktivních slovotvorných prostředků. Mezi ty nepravidelné způsoby řadíme tvoření slov z hláskových útvarů, které postrádají význam, a to je právě oblast zvukomalby neboli onomatopoeie.³ Onomatopoeie má v každém jazyce svůj opodstatněný význam. Cílem onomatopoických slov je napodobovat zvuky lidí, zvířat, přírody, strojů a nástrojů. Poslední tři kategorie jsou pro napodobování obzvláště náročné, protože jejich zvuky nejsou produkovány hlasovým systémem, a tak je potřeba vynaložit velké úsilí pro jejich vyjádření.⁴ Pro co nejlepší vyjádření takových onomatopoických slov nám nepomohou pouhá písmena, nýbrž určité oblasti v mozku. Nedávné výzkumy totiž ukazují, že onomatopoické zvuky jsou zpracovávány v širokých oblastech mozku, jež jsou zapojeny do zpracování

³ TROST P., *Naše řeč*, kap.: *Drobnosti*, Praha: 1979, Academia, str.55

⁴ Assaneo MF, Nichols JL, Trevisan MA, *The Anatomy of Onomatopoeia Argentina*: 2011, str.4

verbálních i neverbálních zvuků.⁵ Zvukomalebná slova mají zkrátka napodobovat realitu a zvuk u nich má zcela „přirozený“ vztah k významu. Například české slovo "žbluňk" značí zvuk při padnutí předmětu do vody, "frnk" se snaží napodobit zvuk při rychlém pohybu, slovo "kuku" napodobuje zvuk kukačky, "kikiriki" pak kokrhání kohouta atd. Ve všech těchto případech je vztah zvukové stránky a významu přirozený.⁶ Ve slovech zvukomalebných se projevuje tendence ke ztotožnění nebo alespoň ke sblížení významu slova a jeho zvukového vyjádření.⁷ Sharp a Warren ve své práci o sémantice onomatopoických slov uvádějí, že řada zvukomalebných slov má vágní slovníkový význam, jež je ponechán kontextu, aby naznačil přesnější smysl. Můžete sami zvážít rozdílné významy slova "křupat". Může se jednat o křupnutí jablka nebo uslyšíte křupání bot na šterkové nebo zledovatělé cestě anebo křupnutí v zádech.⁸ "Zvukomalebná citoslovce bývají v odborné literatuře pojmenována též jako onomatopoická. Jak sám název napovídá, k emocionálním citoslovcím patří citoslovce vyjadřující široké spektrum emocí, srov.: Aha!, Ach!, Au!, Jupí!, Fuj!, Ó!, Ojjoj!, atd. Imperativní citoslovce jsou užívána v případech, kdy chce mluvčí pobídnout, přikázat, zavolat, vyzvat k činnosti, apod. Srov.: Hele!, Hej!, Hyjé!, Pomoc!, atd. Citoslovce zvukomalebná imitují zvuky přírody, lidských bytostí i zvuky vydávané věcmi a stroji, srov.: Brr!, Buch!, Tútútú!, Mňau!, Prásk!, atd."⁹ Dále pak Dufková uvádí, že skupina citoslovcí, vytvořená na základě slov zvukomalebných, stále nepřetržitě narůstá. Taková slova totiž přidávají naší řeči a promluvě na expresivitu a používají se především ve slangu nebo hovorovém jazyce. Většina nově vzniklých citoslovcí ale nikde není fixována, a tak velké množství z nich nevyhnutelně zaniká.¹⁰ Zajímavostí je, že onomatopoická slova nejsou ve stejné platnosti v různých jazycích a mohou být přejata z jednoho jazyka do druhého. Příkladem může být německé "zickzack", v češtině užívané jako "cikcak" nebo české "hopsat" v němčině jako "hopsen" a další.¹¹ Užívání zvukomalebných slov je také úzce spjato s osobou autora, neboť každý člověk využívá svou

⁵ *ibid*, str.1, cit. podle Hashimoto T, Usui N, Taira M, Nose I, Haji T, et al. (2006) The neural mechanism associated with the processing of onomatopoeic sounds. *Neuro Image* 31: 1762–70.

⁶ LAMPRECHT A., *Vztah zvukové stránky a významu v jazyce*, Brno: 1984, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity

⁷ *ibid*, str.10

⁸ SHARP H., WARREN B., *The semantics of onomatopoeic words*, 1994, str.445

⁹ DUFKOVÁ L., *Problematika klasifikace citoslovcí v ruském a českém jazyce*, 2011, *Linguistica Brunensia* 59, str.166

¹⁰ *ibid*, str.169

¹¹ TROST P., *Naše řeč*, kap.: *Drobnosti*, Praha: 1979, *Academia*, str.55

určitou slovní zásobu, kterou si během svého života vytvořil. Bečka se domnívá, že máme tedy oprávnění uznávat zvukově expresivní subjektivitu.¹² Závěrem definování pojmu zvukomalby je nutno říci, že mezi slova zvukomalebná nepatří pouze skupina citoslovcí, ale patří mezi ně slovesa, podstatná jména nebo jména přídavná. Příkladem české onomatopoické citoslovce může být například "mňau", v albánštině "mjau". Příkladem českého onomatopoického slovesa může být slovo "žvanit", v albánštině "llomotit", dále pak zvukomalebným podstatným jménem může být například slovo "hrom", v albánštině "bubullimë" a nakonec jako příklad přídavného jména lze uvést slovo "zmrzlý", v albánštině "i ngrirë".

Protože je tato práce soustředěna především na onomatopoiu v albánštině, zmíníme zde velmi stručně pro porovnání definici pojmu z albánského jazyka, která se ale nijak výrazně od definice v češtině neliší. Jedná se tedy o popis nějakých objektů a jevů prostřednictvím zvuků, které jsou ale tvořeny slovem. Stejně jako ostatní jazyky, tak i albánština má taková slova, která mají zvukové složení, jež odpovídá samotné povaze věci nebo jevu, který označujeme. O konkrétních příkladech budeme více hovořit níže v praktické části, ale zmíníme alespoň pro představu pár albánských zvukomalebných slov, které jsou v jazyce velmi často užívány. Mezi albánská onomatopoická slova patří tedy například slovo "bubullimë" (hrom), "pëshpëritje" (šepot), "ushtimë" (řev), "kakarise" (kdákání nebo nějaký ostře přerušovaný zvuk) nebo "i zyrtë" (pochmurný).¹³

2.2 Podobnost onomatopoických slov napříč jazyky

Mezi onomatopoickými slovy lze nalézt slova, mezi nimiž zahlédneme určitou podobnost napříč různými jazyky. Existují totiž slova, většinou se jedná o citoslovce, která z podstaty svého významu znějí ve více jazycích velmi podobně, ba dokonce zcela totožně. Jak už jsme v úvodu zmínili české slovo "žbluňk", použijeme ho právě k ilustraci určité podobnosti s jiným jazykem. Slovo "žbluňk" se vyjadřuje v německém jazyce jako "plumps". Shodná je tu slabika *lu*, téměř shodné jsou souhlásky *b* a *p* (liší se jen znělostí), následně vidíme dvě podobné nosové souhlásky *m* a *ñ*. Liší se koncové hlásky *k* a *p*, ale obě jsou hlásky závěrové a neznělé. V českém slově *žbluňk* máme na počátku úžinové *ž*, v němčině tomu odpovídá písmeno *s*, které je ale v německém *plumps* na konci. Dále pak si můžeme povšimnout českého slova "t'uk",

¹² BEČKA J. V., Naše řeč, kap.: Subjektivnost a polarita výrazu, Praha: 1975, Academia, str.8

¹³ META V. SH., Pasqyrimi i jetës shqiptare përmes leksikologjisë në romanin "Lumi i vdekur" të Jakov Xoxës, Gjakovë: 2018, dostupné z: https://filologjiku.uni-gjk.org/upload/dokumentet/38414-Shqipe%20Vejsa%20Meta_Punim%20Diplome.pdf

jemuž se podobá "čuk" nebo "čok" v jiných jazycích (srov. ruské čekat'sja proti českému t'uknout si), vedle českého "t'ap" se může v jiných jazycích vyskytnout například "čap", "cap", "tap" atp.¹⁴ Kohouti v jiných jazycích nezpívají české *kikiriki*, nýbrž *kokeriko*, *kukareku* a podobně. Podle našeho sluchového a hudebního cítění je nám nejvzdálenější zvuk anglického kohouta, který zpívá *cock-a-doodle-doo*.¹⁵ U takového příkladu vidíme jasný důraz anglického jazyka na skladbu libozvučně znějících slov za sebou, což o výše zmíněných výrazech říci nelze. "Z uvedených příkladů vyplývá, že i u slov zvukomalebných, kde je „přirozený" vztah zvuku a významu, je jistá dávka konvenčnosti, která je podmíněna jednak historicky, jednak systémem jazyka."¹⁶ Pro lepší představu o podobnosti některých onomatopoických slov v různých jazycích uvedeme několik dalších příkladů, a sice česká slova v porovnání s finštinou ale především albánštinou, která je pro tuto práci stěžejním jazykem. Finské onomatopoické slovo "hihittä" znamená v českém překladu "chichotat se" nebo ještě lépe "hihňat se". Na tomto příkladu vidíme velmi výraznou hláskovou podobnost, neboť obě slova užívají slabiku *hi*, která jednoznačně napodobuje pohyb úst při úsměvu.

Nyní se podíváme na některá albánská onomatopoická slova, která jsou svým hláskovým složením též podobná slovům českým. Česká citoslovce "ššššš" kterou napodobujeme například šumění lesa, je podobná albánské citoslovci "fësh-fësh", která je významově zcela totožná. V obou citoslovcích vidíme hlásku *š*, albánsky čteme *sh* též jako *š*. Česká zvířecí citoslovce "kvak kvak" napodobující zvuk žáby, je též s albánskou citoslovcí "guak guak" velmi podobná svou poslední hláskovou dvojicí *-ak*. Dále pak je vhodným ukázkovým příkladem české slovo "kloktadlo", které zní v albánském překladu jako "gargarë". V obou podstatných jménech totiž nalézáme explozívy a sice explozívu neznělou *k* a explozívu znělou *g*. Tyto konsonanty mají ve slově opět své relevantní místo. Slovo "kloktadlo", ve slovesném tvaru "kloktat", má totiž svou explozivní hláskou *k*, ale i *g*, imitovat zvuk, který člověk při kloktání vydává.

Jak lze vyčíst z výše uvedených příkladů nejen z albánského jazyka, některé zvuky, slova a citoslovce jsou díky svému stejnému znění v různých jazycích zaznamenávány velice podobně, pouze za použití jiných, přesto často podobných hlásek, jež jsou individuálně užívány

¹⁴ LAMPRECHT A., Vztah zvukové stránky a významu v jazyce, Brno: 1984, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, str.8

¹⁵ ibid

¹⁶ ibid

v jednotlivých jazycích. Onomatopoických slov, ve kterých shledáme značnou hláskovou podobnost, je relativně hodně. Pro vyhledání citoslovcí, ale i jiných onomatopoických výrazů, můžete nahlédnout do tabulky v příloze (viz Tabulka č.1). Detailnější analýzu zvukomalebných albánských slov ponecháme kapitole, která je zařazena do praktické části naší práce.

2.3 Onomatopoická citoslovce

Citoslovce, nehledě na to, zda jsou onomatopoická či nikoliv, reflektují aktuální prožitky. Skupinu citoslovcí dělíme na následující podskupiny:

- 1) **Emocionální** (*fuj, brr, ach, och, au, hurá,...*)
- 2) **Fatické** - slouží k navázání a udržení kontaktu mezi mluvčím a adresátem (*hej, haló, pa,...*)
- 3) **Konativní** - vyjadřují postoj a komunikační záměr mluvčího (*psst, prr, kuk, aha,...*)
- 4) **Zvukomalebné** - imitují zvuky (*ťuk, bum, žbluňk, tik tak, bim bam,...*)

Fatické a konativní citoslovce lze shrnout do jedné složky, jež nese název "citoslovce kontaktové". Emocionální, fatické a konativní citoslovce též patří do skupiny citoslovcí subjektivních, pouze zvukomalebné citoslovce řadíme do skupiny objektivních. Zahraniční lingvistická teorie¹⁷ hovoří ještě o jedné složce, a sice tzv. "fillers" neboli slova vycpávková, jinak řečeno vata. Mluvčí využívá těchto vycpávkových slov v situacích, kdy potřebuje čas k rozvážení. Takovými slovy mohou být například *hm, jaksí, no, jako, prostě, jakoby*, a další.¹⁸ Zvukomalebná citoslovce, ale i některé spojky, téměř zpravidla nemají lexikální význam, ale když ho mají, je příliš neurčitý a všeobecný a je tak velmi obtížné ho popsat. "Zvláštní úlohu mají citoslovce jako globální označení celé komunikační situace, jsou napodobením nebo náznakem, ta také mohou samostatně fungovat jako výpovědi (*Hurá! Panečku!*), úlohu větných členů zpravidla neplní, mohou však zastupovat např. sloveso v jeho funkci přísudkové: *Pes hop do řeky* (=skočil)."¹⁹ Citoslovce zvukomalebná, cheme-li onomatopoická, mohou být součástí vět dvojčlenných (*Kolo udělalo bác, Vrabec frnk do křoví, Mohutné hurá zaznělo sálem*) ale i

¹⁷ Klára Osolsobě (2017): CITOSLOVCE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy-
Nový encyklopedický slovník češtiny, dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/CITOSLOVCE>

¹⁸ ibid

¹⁹ ČECHOVÁ M. a kol., Čeština-řeč a jazyk, 2.přepřacované vydání, Praha: 2000, str. 78

jednočlenných vět (*A najednou bác na zem*).²⁰ Větný význam citoslovcí je patrný hlavně ze smyslu. Například "vzal to a bác s tím" má zcela totožný význam jako "bácl s tím" nebo "mrštil s tím". Dále pak je patrný z okolnosti, že mezi citoslovcem — buď samotným nebo i s tím, co k němu náleží — a mezi následující nebo předcházející slovesnou větou bývá buď pauza nebo spojka, nejčastější variantou je spojka "a". Citoslovce se tedy chovají jako slovesné věty, to znamená že mají větnou platnost, přesněji-jsou to věty.²¹ Takové tvrzení nám přímo dokazuje přítomnost zvukomalebnosti i v syntaxi. Plnovýznamovými slovy je právě i mnoho citoslovcí/interjekcí, které napodobují zvuky (*bum, kuku*) nebo nám mají přiblížit nějaké psychické prožitky (*ach, auvajs*) nebo citoslovce, jež mají navázat kontakt (*náte, haló*).

Užívání citoslovcí je velmi časté v dětské řeči. Úzce tato slova souvisejí s mluvním vývojem dětí. Velmi často jsou užívány onomatopoické interjekce „bú“, „mé“, „káká“, „kvak“, „haf“, „kokodák“, „mňau“, „kykyryký“, „cink“, „prásk“, „žbluňk“, „bác“, „tudú“ a tak dále. Dále pak jsou velmi často užívány i interjekce typu „hop“, „houpy“, „ham“, „brmbrm“, „prrr“, „brr“ apod. S nimi jsou neodlučitelně provázána typicky dětská citoslovce, jako například „hají“, „hačí“, „papu“, „pápá“, „hijá“, a další. Všechna tato slova v první řadě významově značí celou situaci a nedají se skloňovat. Přestože se často o citoslovcích hovoří jako o slovech nejtypičtějších pro dětskou řeč, nemusí být tato teze nutně pravidlem. Dítě totiž používá a osvojuje si takové výrazy, které slyší nejčastěji ve svém okolí, ovšem za předpokladu, že je k jejich užívání nějakým způsobem motivováno. Obecně platí, že čím častěji dítěti předkládáme vhodné mluvní vzory, které zároveň patří do oblasti jeho potřeb a zájmů, tím bohatší a různorodější bude jeho slovní zásoba. Přesto ale platí fakt, že převaha interjekcí v poměru k ostatním slovním kategoriím je v počátečním stadiu mluvního vývoje zcela evidentní u všech českých dětí.²² Pro jasnější a konkrétnější ilustraci dětského myšlení v souvislosti s interjekcemi, uvedeme pár příkladů. Interjekce „bú“ reprezentuje pro dítě jak substantivum „kráva“, tak sloveso „bučet“. Podobně je to u výrazů „mé mé“ což označuje „kozu“ i „mečet“,

²⁰ ČECHOVÁ M. a kol., *Čeština-řeč a jazyk*, 2. přepracované vydání, Praha: 2000, str. 280

²¹ TRÁVNÍČEK F., *Citoslovce onomatopoická, citová a vybízející. Neslovesné věty v češtině. Díl I, Věty interjekční*, 2013, [17]-42. dostupné z:

https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/118764/SpisyFF_031-1930-1_4.pdf

²² PAČESOVÁ J., *Slovní druhy. Řeč v raném dětství*, 2013, 51-126, dostupné z:

https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/121478/SpisyFF_219-1979-1_7.pdf

„haf“ rovná se „pes“ i „štěkat“, „káká“ znamená „kačenka“ i „kvákat“ a „kykyriký“ vždy značí „kohouta“ i „kokrhát“.²³

Často také můžeme narazit na nejednoznačné rozlišení, zda se jedná o citoslovce nebo o částici. "Citoslovce i částice jsou především jevem mluveného jazyka, což zachycení a pochopení rozdílných funkcí ztěžuje."²⁴ Abychom zvládli rozeznat částici od citoslovce, to předpokládá především uvědomění si úrovně výpovědní hodnoty sledovaného lexému. To ale není vůbec snadné, protože stejně jako citoslovce, tak i částice disponuje určitým informačním nivó, pouze její význam nebo smysl se realizuje až prostřednictvím textu nebo věty. Citoslovce se od částice liší tím, že je samo o sobě plně sdělné. Nutno podotknout, že ale výraznost tohoto rysu je velmi často zastřena nízkou významovou specifičností jednotlivých citoslovců, která tedy jejich interpretaci činí opět závislou na kontextu.²⁵ Zároveň bychom závěrem této kapitoly rádi uvedli, že praktická část této práce nám ukáže zajímavé výsledky, právě ohledně citoslovců. Jak jsme totiž úvodem poznamenali, lze očekávat, že skupina citoslovců bude mít v onomatopoických slovech nejpočetnější zastoupení, ovšem i naše, rozsahově omezená práce může tuto hypotézu vyvrátit.

2.4 Onomatopoeie v hudbě

Stejně, jako zvukomalebná slova doslova dokreslují děj příběhu, tak se podobně projevuje zvukomalba i v hudbě. Kapitole o zvukomalbě v hudbě se budeme věnovat obsírněji a detailněji, neb je pro nás hudba jednou z nejzákladnějších nástrojů, kterými lze zcela unikátně a originálně zvukově "malovat". V uměleckém způsobu vyjádření je totiž zvukomalba jedním z prostředků, kterými lze zvýraznit jazyk za pomoci použití slov, která díky své zvukové stránce dokážou dokreslit zobrazovaný jev.²⁶ Zmínit v této práci zvukomalbu v hudební oblasti považuji opravdu za velmi důležité, ba dokonce stěžejní, a to z několika důvodů. Je jisté, že v

²³ ibid

²⁴ VONDRÁČEK M., Naše řeč, ročník 81, 1998, číslo 1, s. 29-37, Ústav pro jazyk český, AV ČR, v.v.i., dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7419>

²⁵ VONDRÁČEK M., Naše řeč, ročník 81, 1998, číslo 1, s. 29-37, Ústav pro jazyk český, AV ČR, v.v.i., dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7419>

²⁶ PEČMAN R., Chef-d'oeuvre, dílo vpravdě mistrovské. *Vivaldi a jeho doba*, 2013, [229]-248, dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/123809/SpisyFF_373-2008-1_26.pdf

hudbě se též můžeme setkat s onomatopoickými slovy či větami, ale takový typ zvukomalby není v hudbě tím základním. Hudba totiž disponuje nástroji, jež vydávají zvuk samy o sobě, a pomocí samotného zvuku, chceme-li - tónu, lze docílit v mnohých situacích snad ještě intenzivnějšího onomatopoického prožitku, než pouhým slovem. Zajímavým, ale trefným termínem je slovo "dušmalba". Tomu lze rozumět tak, že hudbou člověk nemaluje nebo nepíše tóny. Hudba člověku "maluje" do duše, protože hudba ze své podstaty působí na duševní stavy citové a snahové, nikoliv myšlenkové.²⁷ Je ale nutné říci, že i to je zcela subjektivní, neb se nejedná pouze o tón jako takový, ale především o hudební cit člověka a jeho citlivé sluchové ústrojí. Otakar Zich ve svém hudebně estetickém rozboru symfonických Smetanových básní říká, že je to právě hudba, která dokáže nejsnáze napodobit zvukové jevy z vnějšího světa. Nemůže však jít o napodobení stoprocentně věrné, protože toho hudba schopna není, až na několik málo případů, kde lze určitým tónem a nejvíce vyhovujícím hudebním nástrojem napodobit například zpěv ptactva. Jinak tedy musí hudba určité jevy více či méně upravit a stylizovat tak, jako se v umění stylizuje při nějakém ornamentu například tvar květů a listů, ale i lidská nebo zvířecí postava. Tato hudební stylizace spočívá v tom, že pomocí přesných a konkrétních tónů na stupnici vyjádříme i zcela neurčité zvuky. Důležitý je v tomto vyjádření naprosto přesný rytmus, který je obecně v hudbě jednou z nejzákladnějších a nejtěžejnějších složek jakékoliv skladby.²⁸ Velmi důležité je zmínit, že skladatel ale nikdy nenapodobuje, nýbrž tvoří. Tak tedy i každý skladatel může zvukově napodobit jednotlivé jevy trochu jinak, a to je tedy důkazem oné tvorby, nikoliv nápodoby. Klidná a tichá hudba je v podstatě obrazem duševního klidu, naopak rychlá a rozbouřená hudba v nás má vzbudit vášně. Pro skladatele je důležitou pomůckou dušmalby je podobnost mezi řečí a melodií po zvukové stránce. Skladatel tedy může pomocí zvukomalebných a dušemalebných prostředků vylíčit ve větších celcích i vnitřní děje, a to ať už přírodní nebo lidské.²⁹ Zajímavým příkladem může být hudební skladatel Antonio Vivaldi. Ten samozřejmě nebyl filozofem ani profesionálním estetikem, ale věděl, že umění má napodobovat přírodu, ale nikoliv otrocky. Stále musíme mít na paměti, že příroda je učitelkou, ale umělec je jejím žákem. Žák přírody by se od ní měl učit tak dobře, aby dokázal vytvářet dílo, jež stojí nad přírodou. Obraz musí být dokonalejší než model. To ale neznamená, že umělec přetváří přírodní krásy, ale že ji pouze dokresluje další krásné prvky, takzvané "přízdoby". Takovým typickým "vykreslením" přírody jsou Vivaldiho čtyři koncerty o ročních

²⁷ ibid

²⁸ ibid

²⁹ ibid

obdobích. V každém ročním období užívá různých prvků, které ho podle něj nejdokonaleji napodobují a které jako by každé to období bylo posluchači namalováno nikoli v na papír, ale do duše.³⁰ Obecně lze říci, že Vivaldiho takzvané programní koncerty vždy hudebně vyjadřují to, co je napsáno v samotném názvu.³¹ Neměli bychom v žádném případě opomenout Vltavu od Bedřicha Smetany. Ten v této skladbě využívá zvukomalby a dušermalby velmi hojně. Skladba je rozdělena do několik částí, jejichž počátek i konec lze relativně jednoduše odhalit, právě díky onomatopoeii. Smetana si velmi citlivě pohrává s tempem, dynamikou a molovým či durovým zněním. Vltava v podstatě vypráví Smetanův příběh, kdy opouští Prahu a vydává se na západ. Ve skladbě se neustále střídá nálada, kterou Smetana vykresluje právě durovou nebo mollovou stupnicí, přičemž durová stupnice má být pozitivním a optimistickým zněním a stupnice mollová má do duše člověka naopak vnést strach, smutek, nejistotu nebo zoufalství. To vše se ve Vltavě promítá v částech, kde je vykreslen stesk po domovu, po rodině, po české vlasti. Oba příklady skladeb jsou ale původně orchestrální záležitostí a není tedy náhodou, že zmiňují právě je. Orchester totiž dokáže nejlépe "malovat" zvuky, protože je v něm skryto mnoho hudebních nástrojů, jež disponují rozdílnou silou zvuku a rozmanitými barvami tónů. Hovoříme například o rachocení bouře, fičení větru, bublání potoka, kapání deště a jiné.³²

Závěrem této kapitoly zmíníme některé hudební nástroje a jejich možnosti co do nápodoby zvuků nebo jevů. Zvuk ptactva se nejčastěji v hudbě napodobuje vysokými tóny na klavíru, dále pak flétnou nebo houslemi. Všechny tyto nástroje jsou velmi zpěvné a lze jimi tedy celkem věrohodně zpěvné ptactvo napodobit. Pokud v nás má nějaká skladba vzbudit představu tekoucího potoka, východu slunce nebo třpyt hvězdné oblohy, pak je dost možná nejlepším nástrojem harfa. Pokud chceme skladbou vzbudit v posluchačích strach, melancholii nebo vzbudit představu tmy, nejlepší variantou bude například basa, violoncello, viola, bicí, ale určitě i jiné nástroje, kterými bychom se přenesli spíše do nižších, hlubších tónů. Vždy si ale musíme uvědomit, že to, jaký nástroj zvolíme, je zcela subjektivní záležitost. Téměř jakýmkoliv nástrojem můžeme zkusit napodobit téměř jakýkoliv jev nebo zvuk, ovšem nejdůležitějším faktorem je ale náš cit pro sílu zvuku, intonaci a komplexní výsledný dojem. Ptačí zpěv se nám zřejmě nepodaří napodobit pomocí bubnů, ale naopak již zmíněný strach, smutek a melancholii lze vyjádřit nejen již zmíněnými nástroji, ale v podstatě jakýmkoliv, neb se nejedná o tak

³⁰ *ibid*

³¹ PEČMAN R., *Tendence k programní hudbě. Vivaldi a jeho doba*, 2013, [221]-228. dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/123808/SpisyFF_373-2008-1_25.pdf

³² *ibid*

specifický zvuk jako třeba ptačí zpěv, ale jedná se o pocit a náladu, kterou lze napodobit jakýmkoliv nástrojem, pouze musíme pracovat s citem, odlišnou tenzí, a hlavně s výše zmíněnými stupnicemi dur a moll.

2.4.1 Česká hudební terminologie Komenského

Hudební terminologie čítá mnoho slov, jež jsou onomatopoického původu. Četnost onomatopoických slov pro zvukové a akustické děje je velmi nápadné. Některá z těchto slov mají zjevnou souvislost s mládím a dětstvím Komenského a byla zaznamenána v úvahách o výchově od nejtělejšího věku. Během toho, co byla prováděna excerptce, byla brána v potaz pouze ta slova, která se nějakým způsobem terminologizovala. Vybrána byla ale i taková slova, která jakýmkoliv způsobem zachycují zvuk a jeho vliv na člověka a jeho prostředí.³³

Pro přesnější a konkrétnější ilustraci tuto kapitolu věnujeme z větší části pouze výčtu některých takových výrazů.

<i>břinkání, břinkat, břinkot</i>	<i>kvákat</i>
<i>cvrlikat fičení</i>	<i>ohluchnout</i>
<i>foukání</i>	<i>povyk</i>
<i>hlučení, hlučet, hlučně</i>	<i>pozpěvovat</i>
<i>hvízdát</i>	<i>kvílit, kvílení</i>
<i>hýkat</i>	<i>skřípat</i>
<i>chrápat</i>	<i>šustit</i>
<i>chřestačka, chřestání, chřestat</i>	<i>výskání</i>
<i>ječení</i>	<i>výt</i>
<i>kdákání</i>	<i>vrzat, vrzavý</i>
<i>luskat</i>	<i>tleskat</i>
<i>mumlat</i>	<i>úpět, úpěn</i>

2.5 Onomatopoeie v literatuře

Zvukomalebnost v literatuře lze zahlédnout velice často. Literatura si totiž ze své podstaty má určitým způsobem hrát s jazykem a má také mimo jiné odkrývat bohatství slovní zásoby. Rozdílně velké zastoupení zvukomalebných slov v literatuře lze zpozorovat mezi poezií

³³ ŠLOSAR D.; ŠTĚDRONĚ M.. Česká hudební terminologie v díle JA Komenského. 2013, dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/111988/H_Musicologica_27-1992-1_3.pdf

a prózou. Při čtení poezie narazíme na onomatopoiu výrazně častěji. Básně obvykle působí na lidské city, nálady a mysl. Možná bychom mohli říci, že se účinky básní v určitém ohledu doslova protínají s účinky hudby. Stejně, jako byl výše zmíněn Bedřich Smetana, jakožto zcela ukázkový případ onomatopoeie v hudbě, tak i v této kapitole budeme hovořit o stejně ukázkovém autorovi, jímž bude Karel Jaromír Erben. Hudebnost a barvitost se totiž projevuje téměř v každé z Erbenových balad.³⁴ "Erben vytvořil v poesii to, co Mánes v malířství a Smetana v hudbě."³⁵ Silnou Erbenovou stránkou nejsou pouze strhující příběhy založené na slovanském folkloru, ale jsou to hlavně neustále neklidné úvahy, typu "Však lépe v mylné naději sníti, před sebou v čirou temnotu nežli budoucnost odhaliti, strašlivou poznati jistotu!"³⁶ Erbenovo značné zastoupení onomatopoických slov a veršů v jeho poezii je možná také způsobeno tím, že se ve své literatuře velmi výrazně věnuje tematice zašlého světa pověr, často se zmiňuje o nadpřirozených bytostech (Polednice, Vodník), kouzelných předmětech (Zlatý kolovrat) ale také o harmonickém nebo naopak problematičtím soužití člověka s přírodou. Často si Erben ve svých dílech vyhrává s barvením atmosféry. Erbenovy krátké a nenápadné balady jsou ale plné básnických prostředků. Jedním z nich je právě zvukomalebnost, které si můžeme všimnout například v Erbenově vyjádření obyčejného lovu. Jeho barvitě a zvukomalebně vyjádření takové události na člověka působí intenzivně, ba dokonce jako kdyby ho před sebou viděl namalovaný - "Halohou, halou! V chrtů poštekot, příkop nepřikop-hop! A plot neplot."³⁷ .O zvukomalebné výrazy není nouze ani v *Máji* od Karla Hynka Máchy. Hned v první sloce můžeme číst "břeh je objímal kol a kol"³⁸, nebo v další části básně čteme jednoznačně onomatopoický výraz "nocí řinčí řetězů hřmot"³⁹. Mácha ve svém *Máji* užívá tyto dva výrazy vícekrát. Zvukomalebných slov či výrazů si samozřejmě můžeme všimnout i v albánské literatuře. Albánská literatura, poměrně bohatá na poezii, nabízí hned několik autorů, kteří si velice barvitě a citlivě hráli s vykreslováním přírody, nálad, vzpomínek a celkově s atmosférou, do které byl děj zasazen. Takovým, možná nejvýraznějším albánským autorem, který se přímo vyznačuje barvitým a dokonalým líčením pochmurných nálad, počasí a potměšilé atmosféry, je Ismail Kadare. Ten například ve svém díle "Gjenerali i ushtrisë së vdekur" (Generál mrtvé

³⁴ KOČOVÁ V., *Erbenova Kytice a Máchův Máj v podání F.A.Brabce*, Praha: 2011, PF UK

³⁵ POLÁK J., *Kytice nevadnoucí, Pět kapitol o Erbenově Kytici*, Praha: 1949, Nakladatelství práce, str.12

³⁶ KOČOVÁ V., *Erbenova Kytice a Máchův Máj v podání F.A.Brabce*, Praha: 2011, PF UK, str.6

³⁷ *ibid*

³⁸ MÁCHA K. H., *Máj*, Praha: 2016, Městská knihovna v Praze, dostupné z: <https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/29/98/19/maj.pdf>

³⁹ *ibid*

armády) používá onomatopoická slova "grumbull" (hromada), "mjegull" (mlha), a další. V dalším Kadareho díle "Princesha Argjiro" vidíme onomatopoiu v následující části básně "Rrotull malet oshetinë, oshetinë dhe bubullinë..."⁴⁰

3 Praktická část

Jak už jsme poznamenali výše, cílem této práce je nalezení onomatopoických slov v albánštině, jejich následná analýza, ale hlavně bychom měli alespoň přibližně zjistit, v jaké skupině slov nalézáme nejvíce těch zvukomalebných. Jednotlivé skupiny slov zkoumáme především z morfologického hlediska, v němž dělíme naše skupiny slov podle slovních druhů. Zároveň náš vzorek slov obsahuje sémantická slova, kde tedy dělíme slova podle významu. Do takové skupiny slov řadíme například zvířecí zvuky nebo přírodní úkazy. Během praktické části se také dostáváme k dělení na slova, která si jsou v obou jazycích podobná nebo naopak zcela odlišná. Hned v úvodu byl zmíněn předpoklad, že nejvíce onomatopoických slov pravděpodobně nalezneme mezi citoslovci, ovšem takovou hypotézu lze vyvrátit na základě námi vytvořeného vzorku slov.

Úvodem musíme připomenout také skutečnost, že albánský jazyk a vlastně Albánie jako taková absolutně nedisponuje s jakýmkoliv korpusem, a tak je tedy velmi náročné získat stoprocentně zvukomalebná slova v albánštině, poněvadž zatím neexistuje žádný materiál, který by speciálně o tomto typu slov hovořil a který by alespoň většinu z nich vyjmenoval. Rozhodli jsme se proto použít k našemu zkoumání dosud nejobsáhlejší slovník *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe* (Slovník současné spisovné albánštiny, který je albánským výkladovým slovníkem. K naší práci jsme se rozhodli využít online verzi tohoto slovníku, mimo jiné i z toho důvodu, že jsme neměli k dispozici tento slovník hmotně po celou dobu tvorby této práce, což je pro nás jedna ze stěžejních podmínek při psaní lingvistické práce. Albánský výkladový slovník *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe* v online formě čítá přibližně 40 tisíc slov.⁴¹ Online verze slovníku funguje tím způsobem, že do řádku pro vyhledávání zadáte jakoukoliv hlásku nebo celé slovo a na stránce se zobrazí obvykle několik možností, a to jak v gramatickém slova smyslu, tak i v sémantickém. Celý proces vyhledávání je tak oproti knižní formě výrazně urychlen. Nutno podotknout, že pokud bychom měli k dispozici albánský korpus, vznikl by zde

⁴⁰ KADARE, I. *Princesha Argjiro* : poemě, Tiranë: 1958, Ndërmarrja shtetërore e botimeve, str. 35

⁴¹ *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, dostupné z: <http://www.fjalori.shkenca.org>

prostor pro systematictější vyhledávání, a v takovém případě by model náhodného vybírání slov pozbýval smyslu a vzorek vybraných slov by mohl být reprezentativnější. V případě, že by albánský korpus vznikl, vzniká zde prostor minimálně pro vytvoření navazující práce na toto téma, která by mohla případně disponovat s větším a reprezentativnějším vzorkem slov.

Protože albánštinu neovládáme na úrovni rodilého mluvčího, potřebovali jsme i jiné materiály, nejlépe v českém jazyce. Zvolili jsme česko-albánský, albánsko-český slovník⁴², doposud jediný vydaný, který jsme použili pouze pro inspiraci při hledání zvukomalebných výrazů jak v albánštině, tak ale i v češtině. Zvukomalebných slov bychom našli určitě mnohem více než ta, která zde zazní, ale tato práce je svým rozsahem omezená natolik, že jsme se rozhodli pracovat se vzorkem sta slov. Je to vzorek dostatečně velký na alespoň hrubý úkaz toho, jak to pravděpodobně se zvukomalebnými slovy v albánštině vypadá. Vzorek se sto slovy jsme zvolili také z toho důvodu, že se velmi dobře dají výsledky hodnotit pomocí procent, což bude také pro naši praktickou část stěžejní. Tabulku jsme se rozhodli vytvořit především proto, že na jednotlivých slovech lze nejlépe ukázat onomatopoické jevy, a lze tak mnohem lépe vysvětlit, jak by mělo onomatopoické slovo vypadat a jaký má charakter než nechat takový úkol na strohé teoretické části. Zároveň považujeme za důležité dávat do kontrastu česká slova s albánskými, nejen proto, že tato práce směřuje i k těm, kteří albánštinu neovládají, ale i kvůli tomu, že nám právě toto srovnání pomůže nalézt vzájemné podobnosti slov, nebo naopak jejich absolutní odlišnost. Než se pustíme do podrobné analýzy námi vybraných výrazů, důkladně popíšeme a vysvětlíme metodologii, která byla zvolena pro výběr jednotlivých slov v tabulce (viz Příloha 1).

3.1 Metodologie pro vytvoření tabulky

V materiálu, který jsme vytvořili, rozumějte v tabulce (viz Příloha 1), je celkově obsaženo sto slov. Je to tedy ideální počet, který nám umožní výsledky představovat v procentech a z našeho výstupu tak budou vycházet zcela přesná data. Metodologie musela být vytvořena s ohledem na dostupné materiály, kterých bohužel pro naše téma není mnoho, pokud práci soustředíme především na slova albánská. Tabulku (viz Příloha 1) jsme tedy tvořili následujícím způsobem. Výběr slov do naší tabulky byl prováděn zcela namátkovým způsobem, nikoliv podle předem určeného klíče, který by se dal ideálně použít v případě existujícího albánského korpusu. Jak již bylo zmíněno výše, albánský korpus bohužel zatím

⁴² TOMKOVÁ H., MONARI V., Albánsko-český, česko-albánský slovník, LEDA: 2007, první vydání

neexistuje, a tak musela být slova vybírána z dosud nejvýznamnějšího výkladového albánského slovníku *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*⁴³, který se stal pro naši práci alternativním korpusem. Prvním nezbytným krokem bylo vyhledávání zvukomalebných slov v českém jazyce, a to především proto, že nejsme albánskými rodilými mluvčími, a není tak možné v mnohých případech albánská slova identifikovat jako onomatopoická. Proto jsme zvolili variantu, která nám pomůže onomatopoická slova lépe identifikovat, a s jistotou rozeznat jejich zvukomalebný charakter. Prvním krokem pro vytvoření systematické tabulky (viz Příloha 1) bylo vytvoření jednotlivých kategorií, do kterých jsme následně mohli vypisovat námi vybraná slova a mít je tak rovnou příslušně rozřazená. Kategorie byly tvořeny v první řadě podle slovních druhů, které mají ze své podstaty možnost tvorby zvukomalebných slov, což se například o zájmenech nebo příslovcích říci nedá. Proto jsme pracovali se slovními druhy, kterými jsou citoslovce, podstatná jména, slovesa a přídavná jména. Následně byla vybrána slova zvukového charakteru, mezi které jsme tedy zařadili kategorii zvířecích zvuků a přírodních úkazů. Předem jsme si tedy nestanovovali přesný a nutný počet takových kategorií, protože jsme považovali za docela samozřejmé, že samotné kategorie budeme zařazovat postupně podle toho, jaká slova budou nalezena. Kategorie, které jsme vytvořili, jsou následovně pojmenované: *podstatná jména, přídavná jména, slovesa, citoslovce, zvířecí zvuky a přírodní úkazy*. Nejdříve jsme začali vypisovat zvuky zvířat, které bylo možné zapsat zcela jednoznačně, bez delších úvah. Druhou kategorií byly zvuky a jevy, které lze zaslechnout během různého počasí, tedy zvuk šumění lesa nebo bouřky. Třetí kategorie je velmi početná. Jedná se o kategorii sloves. Touto kategorií se dostáváme do oblasti onomatopoických slov, kterých je opravdu mnoho, ale pro naši práci a vzorek slov jsme se rozhodli vybírat taková slovesa, která jsou jednoznačně onomatopoická, aby zde nebyl příliš velký prostor pro spekulace, které si v takto malém vzorku nemůžeme dovolit. Další kategorií jsou citoslovce lidí, což je opravdu velmi specifická skupina slov, nejen těch, která jsou onomatopoická. O skupině citoslovců jsme hovořili již v teoretické části, která tuto skupinu poměrně detailně popisuje. V další části naší práce se zabýváme analýzou našich nálezů v jednotlivých kategoriích, ale také později diskutujeme nečekané zjištění, které jsme na samém počátku celé práce považovali za spíše nepravděpodobné. Předposlední kategorií jsou podstatná jména, která mají v tabulce své, relativně početné zastoupení. Poslední kategorie se v naší tabulce soustředí na adjektiva neboli přídavná jména. Konkrétně u této poslední kategorie jsme zaznamenali zajímavost, a sice že bylo náročné k vybraným českým slovům přiřadit a

⁴³ KOSTALLARI A., *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, Tirana: 1980, Akademia e Shkencave

nalézt albánské ekvivalenty. Taková situace nastala téměř v každé kategorii, ale nikde nebyla tak výrazná a častá, jako v kategorii přídavných jmen. Proto jsme po takovém zjištění zkusili v poslední kategorii postupovat opačně, tedy z albánských zvukomalebných adjektiv k českým. Naši metodologii jsme tím ale nijak nenarušili, naopak jsme tento opačný postup použili vícekrát, protože byl v mnoha situacích nutný a našemu výzkumu pomohl najít jednoznačně albánská onomatopoická slova, což je pro tuto práci stěžejním úkolem. Albánská slova byla vyhledávána dvěma způsoby. Nejdříve jsme vyhledávali albánská adjektiva ve Slovníku současné spisovné albánštiny, jehož albánský název už zazněl výše. Soustředili jsme se především na část abecedy, která začíná písmeny "ç", "sh", "x", "xh" a jiné. Právě tyto hlásky se totiž nejčastěji nachází v onomatopoických slovech, a velmi často právě na jejich samotném počátku. Během výběru slov jsme zjistili, že velmi často česká onomatopoická slova nemají svůj přesný ekvivalent v albánštině, proto jsme často museli po takovém zjištění situaci přehodnotit a výchozí jazyk změnit z češtiny na albánštinu. Jako druhý způsob jsme použili čistě náhodné vyhledávání slov v albánské literatuře, kde lze spoustu takových slov nalézt, obzvláště pak u albánského autora Ismaila Kadareho. Po kompletním vyplnění tabulky jsme sečetli slova v jednotlivých kategoriích a zapsali výsledek, který nakonec nebyl příliš očekávaný.

V následující kapitole se podíváme na podrobnou analýzu všech kategorií i některých slov, která se v nich nachází. Zkoumáme v ní podobnost slov mezi oběma jazyky a pomocí jakých hlásek jsou albánská onomatopoická slova nejčastěji tvořena. Dále pak se zabýváme specifickými hláskami, které sami o sobě mohou mít například pejorativní nádech a následně pejorativní význam celého slova. Hlavním finálním výstupem budou procentuální výpočty toho, jaká kategorie má onomatopoických slov nejvíce a náš výsledek na závěr relevantně zhodnotíme a odůvodníme. Nutno podotknout, že vzhledem k velmi omezenému rozsahu práce není možné zevrubně zkoumat jednotlivé nálezy a kategorie, které jsou součástí naší praktické části a také proto, že jsme během tvorby naší práce neměli k dispozici žádný albánský korpus, který bývá pro odborné práce lingvistického zaměření stěžejním materiálem.

3.2 Podrobná analýza tabulky

Analýzu budeme provádět postupně po jednotlivých kategoriích. Vzhledem k tomu, že se jedná o materiál, který k sobě nemá téměř žádné podklady v albánštině pro porovnání,

budeme tedy vycházet v celé praktické části a v naší analýze čistě z toho, co vychází z naší tabulky (viz Příloha 1). Všechna slova, která se nacházejí v tabulce (viz Příloha 1), jsou podložena již zmíněným albánským slovníkem. Zkoumat budeme nejen podobnosti slov v češtině a albánštině, ale budeme především analyzovat část tabulky s albánskými slovy. Zaměříme se především na jednotlivé hlásky, které se ve slovech nachází, na jejich význam ve slovech, v jakých situacích Albánci některá vybraná slova používají, a samozřejmě také na samotný význam slov. Zamyslíme se také nad tím, proč jsou některé kategorie co do počtu zvukomalebných slov početnější a proč je tomu u některých kategorií naopak.

3.2.1 Číselné výsledky analýzy

Z naší kompletní tabulky (viz Příloha 1) vyplývají následující výsledky. Skupiny slov, které jsme zkoumali z morfologického hlediska, obsahují tedy vybrané slovní druhy, jimiž jsou podstatná jména, přídavná jména, slovesa a citoslovce. Mimo takové skupiny jsme do tabulky zařadili sémantická slova, která jsou rozdělena do dvou kategorií, tedy skupina zvířecích zvuků a přírodních úkazů. Následující výsledky lze také shlédnout v přehlednější formě (viz Příloha 2) nebo (viz Příloha 1). Z celkového počtu sta náhodně vybraných slov patří 45 výrazů do kategorie sloves, což tedy tvoří 45 % z celého vzorku. Podstatná jména tvoří 25 % celého vzorku, konkrétně jsme identifikovali tedy 25 výrazů spadajících do této kategorie. Třetí nejpočetnější skupinou byla kategorie spadající mezi sémantické výrazy, a sice kategorie zvířecích zvuků s počtem výrazů 18. Procentuálně tedy tato kategorie tvoří 18 % z celého vzorku. Přídavná jména mají v našem vzorku celkem 6 výrazů, a tvoří tak 6 % všech vybraných slov. Celkově 5 výrazů patří kategorii s názvem Přírodní úkazy, která tak tvoří 5 % vzorku. Kategorie, která obsahuje pouze 1 výraz, je skupinou citoslovcí a z celého vzorku tvoří pouhé 1 %. Všechny kategorie jsme v následujících kapitolách seřadili následovně. První dvě kapitoly hovoří o sémantických výrazech, tedy o zvířecích zvucích a přírodních úkazech. Následující čtyři kategorie spadají do slovních druhů.

3.3 Analýza sémantických výrazů

3.3.1 Zvuky zvířat

První kategorie onomatopoických slov v naší tabulce je soustředěna na zvuky zvířat (viz Tabulka č.1). Jak jsme již předeslali výše, tato skupina slov byla relativně snadná na vytvoření podle naší varianty, která spočívala ve vyhledávání českých slov a následným přiřazováním albánských ekvivalentů, z nichž jsme většinu znali bez použití jakýchkoliv materiálů. Z celkového vzorku slov tvoří tato kategorie 18 %, přesněji tedy naleznete v tabulce (viz Příloha 1) 18 výrazů. Speciálně v této kategorii je v některých slovech opravdu velmi viditelná hlásková shoda v obou jazycích. Důvodem takového jevu je výrazný a specifický zvuk, který daná zvířata vydávají, a lidský sluch tedy v mnoha jazycích pochyťává takové zvuky bez jakéhokoliv rozdílu. Rozdíl ale můžeme shledat v psané formě, která je logicky v každém jazyce jiná. Příkladem takových, téměř totožných slov v kategorii zvířecích zvuků, může být například zvuk kočky. V českém jazyce pro kočku používáme slovo "mňau", v albánštině pro tento zvuk existuje téměř stejný ekvivalent, a sice "mjau mjau" (viz Příloha 1, č.2). Jediným rozdílem je tedy druhá hláska. Možná by zde mohla být vznesena námitka, že albánština nemá písmeno "ň". Taková námitka je věcná a relevantní, ovšem albánština foneticky totožnou hlásku má, pouze ji zapisuje jako "nj". Bude se tedy jednat zřejmě o jejich sluchový rozdíl. Zároveň ale v této kategorii nacházíme slova, v nichž neshledáváme žádnou hláskovou shodu se slovy českými. Příkladem takového, zcela odlišného slova, může být například ptačí zvuk, který v českém jazyce nejčastěji napodobujeme slovem "pípípípíp", Albánci ale vnímají zvuk ptáků jako "ciu ciu" nebo "çuçuçu-ja" (viz Příloha 1, č.14). V takovém případě vidíme absolutní hláskovou neshodu. Existují dva zvířecí zvuky, které jsou naprosto totožné. V takovém případě hovoříme o mouchách nebo hadech, tedy o zvucích typu "bzzzz" a "sssss" (viz Příloha 1, č.12, 13). V teoretické části jsme hovořili také o onomatopoi v hudbě, která, jak nám i tato skupina zvuků ukazuje, má v této práci svůj opodstatněný význam. Například totiž takové české "kykyryký", v albánštině "kikikikiii" (viz Příloha 1, č.7) má za cíl napodobit zvuk kohouta, který je známý svým hlasitým zvukem vy vyšší tónině. Vysoké tóny se velmi dobře napodobují i v psané formě písmenem "i/y" a to i ve formě s diakritikou, jak můžeme vidět v české verzi poslední slabiku "ký", jejímž účelem je právě větší a silnější zdůraznění vysokých tónů, které jsou pro kohouta tak typické. Povšimněme si také jevu, který je nazýván reduplikací. Jedná se o slova, která jsou po sobě napsána dvakrát, což má svůj onomatopoický význam. Není to tedy pouhá náhoda, nýbrž smysluplný nástroj, který má za cíl právě zintenzivnit daný zvuk nebo jev. V případě zvířecích zvuků můžeme opět jako příklad uvést soví houkání, v češtině jako "huhůů

huhůů", v albánštině jako "huti huti" (viz Příloha 1, č.18). Zvukomalebná slova s této kategorií lze označit za velmi zpěvná, u jejichž imitace je velmi důležitá intonace, síla hlasu a určitý hlasový imitační um, a to možná nejvíce ze všech již zmíněných kategorií.

ZVÍŘECÍ ZVUKY	
haf haf	hum hum
mňau	mjau mjau
kokokodák	kakakaka
bůůů	muuu
bééé	beee
chrochro	kërk kërk
kykyryký	kikikikiii
vrků	huhuu huhuuu
šeptat, ptačí zvuk	çuçuçu-ja
me e e	beee
íháhá	hihiii hihii
ssssss	sssss
bzzzz	bzzzzz
pípípíp	ciu ciu
káč-káč-káč	kuakk kuakk
gagagaga	kuakk kuakk
kvak kvak	guak guak
huhůů (sova)	huti huti

Tabulka č.1

3.3.2 Přírodní úkazy

Přírodní úkazy mají též své místo v naší tabulce onomatopoických výrazů (viz Příloha 1). Radíme sem jak zvuky přírody, počasí, tak i přírodní úkazy, tedy ne přímo zvuky. Rozhodli jsme se tuto skupinu nerozdělovat na zvuky a jevy, ale sloučit všechna taková zvukomalebná slova do jedné kategorie z důvodu malého počtu slov. V případě rozdělení by nám totiž vznikly kategorie téměř o jednom slově, a to považujeme za zbytečné, také ne příliš směřodatné. Zvuky a jevy přírody jsou též velmi specifickou skupinou, která je i přes své málo početné zastoupení

mezi zvukomalebnými slovy v lidské řeči hojně využívána. V naší tabulce s přírodními úkazy (viz Tabulka č.2) vidíme pouhých pět slov, což v našem kompletním vzorku slov tvoří 5 %. Pouze jedno slovo z těchto pěti je typ zvuku, a sice šumění lesa, což v českém jazyce lze napodobit "šššš", v albánštině potom "fesh fesh" (viz Příloha 1, č.21). I tady vidíme případ již výše zmíněné reduplikace. Podstatné jméno pro stejný jev, tedy pro šumění lesa, zní v albánštině "feshferimë" (viz Příloha 1, č.23). Zbylá tři slova se týkají deště a hřmění při bouřce. Český jazyk pro tento jev disponuje se podstatným jménem "hrom" a se slovesem "hřmět/hřmí". V albánském jazyce pro takový jev známe podstatné jméno "bubullimë" (viz Příloha 1, č.20) a sloveso "bubulloj" (viz Příloha 1, č.19), což se nám jeví více onomatopoicky než český výraz, a to díky reduplikaci slabiky "bu" na začátku slova. Ovšem v takto diskutabilních případech je to vždy otázka subjektivního pohledu. Co se týká podobnosti výrazů mezi češtinou a albánštinou, vnímáme určitou podobnost ve slově "šššš" a "fesh fesh", právě kvůli hlásce "š", v albánštině "sh". U zvukomalebných výrazů pro jev bouřky neshledáváme podobnost žádnou, a i z toho důvodu vzniká prostor pro diskuzi, které z těch slov se nám jeví jako více onomatopoické, k čemuž jsme se již vyjádřili výše. Slovo "déšť" jsme do tabulky (viz Tabulka č.2) zařadili především z toho důvodu, že se u něj opět nachází hlásková shoda v hlásce "š", v albánštině "sh". Tato hláska totiž také vystihuje zvuk deště, a proto se i takové slovo řadíme mezi onomatopoické výrazy. Více slov pro přírodní úkazy jsme neidentifikovali, pravděpodobně i z důvodu neexistujícího albánského korpusu.

PŘÍRODNÍ ÚKAZY	
hřmí	bubulloj
hrom	bubullime
ššššš (šumění lesa)	fesh fesh
déšť	shi
šustění listů	feshferimë

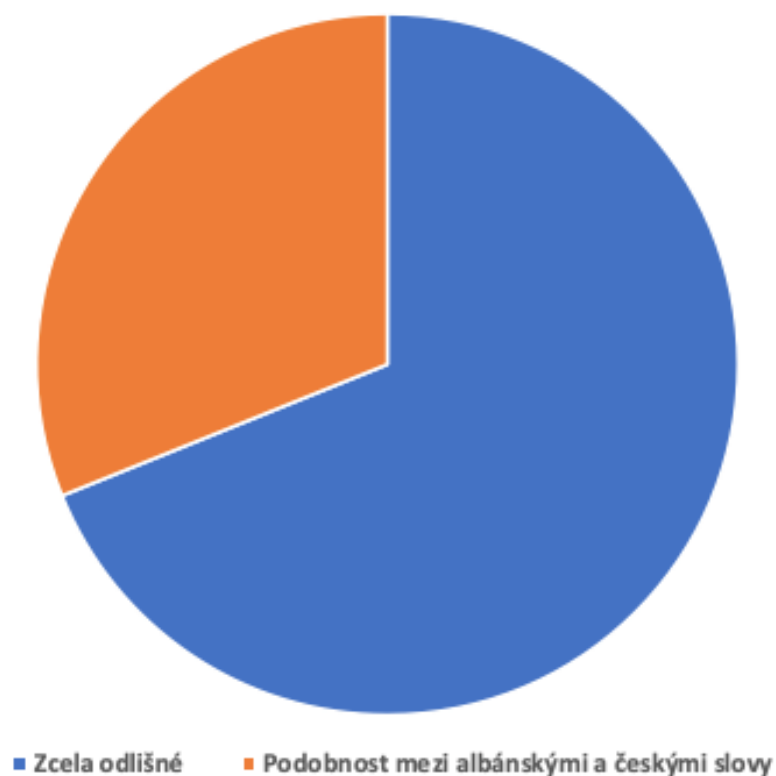
Tabulka č.2

3.4 Analýza slovních druhů

3.4.1 Slovesa

Skupina sloves je nejpočetnější skupinou ze všech kategorií. Zajímavostí při naší tvorbě vzorku byla situace, kdy jsme již měli vybraná česká slovesa, ke kterým jsme následně přiřazovali albánské ekvivalenty. Během tohoto procesu jsme zjistili, že k českým slovům nelze ve slovníku nalézt albánský ekvivalent, proto jsme v případě této kategorie postupovali až na výjimky opačným způsobem, tedy nejdříve jsme identifikovali albánská slovesa, ke kterým jsme se snažili nalézt co nejvíce odpovídající české ekvivalenty. Celá tato kategorie tvoří 45 % našeho vzorku zvukomalebných slov, konkrétně 45 slov. Je to tedy bez pěti slov polovina našeho vzorku, což značí regulérně nejpočetnější a nejvýraznější kategorii v našem výzkumu. V některých slovech shledáváme opět výraznou podobnost mezi jazyky. Z celé kategorie sloves jsme určili 14 slov, ve kterých lze nalézt určitou hláskovou podobnost mezi českou a albánskou verzí, což tvoří z celé kategorie 30,8 %. Pro lepší ilustraci přikládám koláčový graf (viz Graf č.1).

Podobnost českých a albánských onomatopoických sloves

Graf č.1

Jako příklad uvedeme slovo "bzučí", v albánštině "zukat" (viz Příloha 4, č.36). Vidíme hláskovou shodu "zu", která má zároveň úzkou spojitost se zvířecím zvukem mouchy ("bzzz"), který je zcela totožný v albánštině i v češtině, což už je uvedeno výše. Společnou a výraznou hláskou je zde písmeno "z". Dalším takovým příkladem je slovo "kutálet", v albánštině "rrokulis"(viz Příloha 4, č.27). Společná slabika "ku" tuto shodu značí. Vidíme tam ale také společné "l". Pro český ekvivalent jsou tyto hlásky stěžejní i v dalších tvarech tohoto slova, jako například "kulatý", "koule" a další. V albánštině zmíníme například příslovečný tvar "rrokullimthi", na němž je hlásková shoda dostatečně znatelná. Skupina sloves může být zároveň do určité míry zaplněna slovesnými tvary zvířecích zvuků. Příkladem může být slovo "mňoukat", v albánštině užívané jako "mjaullij" (viz Příloha 4, č.28). Při výběru výrazů do naší celkové tabulky jsme zavrhlí možnost, použít tyto slovesné tvary u všech zvířecích zvuků, protože by náš omezený vzorek a následný výsledek nebyl příliš reprezentativní. Zvolili jsme raději variantu s pestřejším výběrem slov, aby náš vzorek mohl sloužit dalším pracím jako zdroj onomatopoických slov v co nejširším sémantickém záběru. Slovo, které bychom zde také chtěli zmínit, je slovo "rozplést". Albánský ekvivalent "shpleks" (viz Příloha 4, č.29) má opět mnoho podobného s českým výrazem. Vidíme zde hláskovou shodu ve třech hláskách, které jsou dokonce stejně po sobě jdoucí, a sice "ple". Český ekvivalent se liší pouze diakritikou v hlásce "e", což ale nepůsobí v hláskové podobě výrazný rozdíl. Většina slov napříč oběma jazyky si ale v této kategorii nejsou podobná téměř vůbec. Takovým absolutně hláskově neshodným ale zvukově podobným příkladem je slovo "žvýkat", jehož albánským ekvivalentem je slovo "mbllaçit" (viz Příloha 4, č.56). Přestože hláska "ž" patří mezi frikativy a "ç" mezi afrikáty (a tak se nemůžeme bavit o shodě hlásek po fonetické stránce), stále jsou to hlásky zvukově si trochu podobné. Zvuk žvýkání má velmi blízko oběma hláskám, ale opět se jedná o subjektivní náhled, se kterým se setkáváme v onomatopoi velmi často, a tak v takto krajně nejednoznačných případech hodnotíme taková slova jako hláskově neshodná. Na toto téma zde ale vzniká prostor pro navazující práci a rozsáhlejší výzkum, jehož dosavadní absence v albánském prostředí nám neumožňuje takové téma detailněji rozvést. Posledním příkladem uvedu slovo "hromadit se", v albánštině jako "grumbuj-grumbuj" (viz Příloha 4, č.65). Slovo považujeme za hláskově spíše neshodné, ale objevuje se tu podobnost ve složení samohlásek a souhlásek. Obě slova začínají dvěma souhláskami, po nichž následuje jedna samohláska a opět jedna souhláska. Obě slova mají také tvar podstatného jména, které zní téměř totožně se slovesem, a sice "hromada" a "grumbull" (viz Příloha 1, č.83). Na takovou shodu lze nazírat z hlediska náhody, ale také z hlediska onomatopoeie. V případě albánského, již zmíněného slovesa

(viz Příloha 6, č.65), vidíme také případ reduplikace, který se ve vybraných, ale i jiných albánských ekvivalentech nenachází náhodně, naopak má opět svůj onomatopoický význam. Vzhledem k tomu, že je tato kategorie nejpočetnější, vzniká zde prostor pro lepší a reprezentativnější identifikaci hlásek, které se ve slovech vyskytují nejčastěji. Celkový počet slov v této kategorii tvoří téměř polovinu celého našeho vzorku, proto jsme se rozhodli takový miniaturní výzkum provést právě na této kategorii. Rozhodli jsme se soustředit se na hlásky souhláskového typu, protože samohlásky nejsou tolik výrazné a unikátní co do zvukomalebnosti, jako je tomu naopak u souhlásek. Výskyt souhlásek zkoumáme jednotlivě, takže tedy nehovoříme o počtu slov, ve kterých se daná hláska objevuje, ale započítáváme opravdu každou hlásku, z nichž se mnohé z nich objevují i několikrát v jednom slově. Souhláska, která se objevuje v našem vzorku sloves nejčastěji, je hláska "r/rr". Albánština má ve své abecedě dva typy "r", a sice jednoduché "r" a dvojité "rr". Přesto, že se jedná o dvě jednotlivé souhlásky, započítávali jsme je během tohoto vyhledávání společně, protože se liší ve výslovnosti, ovšem zvuk, který je těmito hlásky tvořen, je v onomatopoickém ohledu téměř totožný. Souhlásky "r/rr" se dohromady v našem vzorku albánských sloves vyskytují pětadvacetkrát, což činí z celkového počtu znaků 8,4 %. Procentuální výsledek nám v tomto ohledu neznačí zajímavé číslo, nicméně nutno podotknout, že žádná jiná hláska se v našem vzorku albánských sloves nevyskytuje častěji. Mezi další nejčastější hlásky patří například písmeno "sh", "l/ll" (stejný případ jako u písmene "r", kdy má albánská abeceda dva typy písmene), nebo "ç". Písmeno "ç" najdete v našem vzorku sloves sedmkrát, a to například ve slově "buças" (viz Příloha 1, č.68), v českém překladu "buráčet". Tyto ekvivalenty začínají na stejnou slabiku, což samo o sobě vypovídá o zvukomalebné vlastnosti slova v obou jazycích. Byť se jedná o velmi malý vzorek slov, můžeme dojít v naší práci k závěru, že právě výše zmíněné hlásky obecně tvoří nejčastěji albánská zvukomalebná slova, ovšem takové tvrzení bude možné stoprocentně potvrdit až při výzkumu s větším vzorkem slov.

SLOVESA	
zobat	quk
smazat, setřít	fshij
kutálet	rrokulis
mňoukat	mjaullij
rozplést	shpleks
škádlit	shagat
čurat	shurroj
smazat	shlyej
šumí	shushurit
kvílí	këlthas, çirrem
houká	tingëlloj
bzučí	zukat
kdákat, ostrý přerušov	kakaris
šeptá	peshperit
přiskočil	pupthi
smrštit se	tkurrem
srkat	rrufit
šepot, šustot	shushurin
pšíká	teshtij
chrchlá	ngjirem
cinká	tingëlloj
sát	thith
vrtá	shpoj
řeže	pres
krká	gromësij
breptat	belbëzroj
štípe	pickoj
bublá	gurgulloj
pomlouvát, mele a me	dërdërlit
ječí	këlthas, çirrem
klovat	çukit
žvýkat	mblaçit
štěbetat	cicëroj
žvaní	llomotit
píská	më bilbil
vříská	bërtas
cucá	thith
koktá	belbëzroj
kloktá	bëj gargarë
švitořit	çuçurit
shromažďovat se, hro	grumbuj-grumbuj
mračí se	vrenjtem
fouká	fryrë
buráčet	buças
postrašit	tut

Tabulka č.3

3.4.2 Podstatná jména

Skupina onomatopoických podstatných jmen je v našem vzorku slov druhou nejpočetnější kategorií. Při vyhledávání albánských výrazů jsme zjistili, že se poměrně často vyskytují slova, jež existují ve slovesném ale i nominativním tvaru, a onomatopoická vlastnost jim tak zůstává v obou případech. Nicméně naše metodologie náhodného výběru slov nám umožnila identifikovat rozmanitější výrazy, proto jsme se co nejvíce vyhýbali výběru slov, které už zazněly v jiné kategorii. Toho ale bohužel nebylo možné docílit stoprocentně, právě kvůli neexistujícímu albánskému korpusu, který by nám poskytl mnohem širší výběr slov. Proto jsme v některých situacích museli přistoupit k zaznamenání stejného slova, pouze v odlišném tvaru. Učinili jsme tak ale pouze u slov, která jsou v albánském jazyce relativně frekventovaná a která bychom tak určitě neměli v našem vzorku vynechat. Stejně, jako u ostatních kategorií, jsme po určité době vyhledávání museli přistoupit k opačnému typu vyhledávání slov, právě kvůli neexistujícím albánským ekvivalentům, které by byly stejně onomatopoické, jako v češtině. V této kategorii tedy nebyl problém absolutní absence albánského ekvivalentu, nýbrž rozdíl spočíval právě v tom, že nalezený albánský ekvivalent ale neměl onomatopoickou vlastnost. Po několika takových zjištěních jsme tedy přistoupili k vyhledávání albánských výrazů a následnému přiřazování českých ekvivalentů. Kategorie podstatných jmen tvoří v našem celkovém vzorku slov přesně jednu čtvrtinu, tedy 25 %. V tabulce si můžete povšimnout albánského podstatného jména "shushunjat" (viz Příloha 1, č.73), které již zaznělo v samotném úvodu naší práce. Uvedli jsme, že albánský jazyk byl také někdy přezdíván jako *Gjuhë shushunjash, gjarpërinjsh (jazyk hadů a plazů)*. Albánský výraz "shushunjat" totiž naprosto konkrétně v českém jazyce znamená "pijavice". Slovo "shushunjat" považujeme za více onomatopoické než český ekvivalent, a to ze dvou důvodů. Prvním důvodem je duplikace slabiky "shu" na začátku slova a zároveň hláska "sh" patří mezi nejvíce užívané hlásky ve zvukomalebných albánských slovech. Druhým důvodem je tvar našich úst při vyslovení slabiky "shu", kdy se naše rty dostanou do kulatého tvaru, který je typický mimo jiné pro sání. Jev sání je pro pijavice typický, a právě tato spojitost tvoří albánské slovo "shushunjat" onomatopoickým. Albánská slovo "had" sice nijak onomatopoické není, ovšem takové přízvisko má spojitost se zvukem, který je pro hada typický, a sice syčení. O zvuku hada jsme již hovořili v kategorii zvířecích zvuků (viz Tabulka č.1). Upozorníme zde také na albánskou hlásku "x", kterou vyslovujeme v češtině jako "dz". Tato hláska se v albánském jazyce používá pro význam něčeho, co září, svítí a leskne se. Albánská slova "xixëlonja", v češtině "světluška" (viz Příloha 1, č.71), nebo "xixë" což znamená "lesk" nebo "flitr" (viz Příloha 1, č.72), tuto skutečnost jasně potvrzují. Zvukomalebnou vlastnost těchto slov, nebo samotné hlásky "x", lze

vysvětlit na příkladu staré zářivky, která při svícení lehce bzučí a vydává jemný, nevýrazný tón, jemuž zvukově nejpodobnější hláskou je právě "z", "bz" nebo "dz". Dvě slova, která mají společný významový znak, jsou slova "kojenec", albánsky "sisë" (viz Příloha 1, č.90) a "savec", v albánském překladu jako "sisor" (viz Příloha 1, č.91). České ekvivalenty si nejsou hláskově nijak podobné, zatímco albánské výrazy ano. Opět v těchto slovech pozorujeme opakující se hlásku "s", která nám opět připomíná zvuk sání. I v tomto případě pozorujeme opět větší zvukomalebnost v albánských ekvivalentech než v českých. Stejným případem, kdy je albánské slovo onomatopoické na rozdíl od českého, je případ slova "krok", albánsky "çap" (viz Příloha 1, č.89). Český výraz není nijak onomatopoický. Mohl by být, pokud bychom použili částici "t'ap", ovšem to už nepatří do kategorie podstatných jmen. V případě částice se ale výraz dá velmi dobře srovnat s albánským slovem "çap". Tato dvě slova se liší pouze počáteční hláskou, jinak jsou zcela totožné a významově se také neliší. Stejně, jako v ostatních kategoriích, vidíme jev reduplikace, a to nejen některých slabik, ale i celých slov. Takovým příkladem mezi podstatnými jmény je výraz "cangla-cangla", v českém překladu přibližně jako "jednotlivci" (viz Příloha 6, č.87). České podstatné jméno, které je onomatopoické a zároveň má i onomatopoický albánský ekvivalent, je slovo "kloktadlo", v albánštině "gargarë" (viz Příloha 1, č.75). Obě hlásky, "k" a "g" spadají ve fonetické tabulce (viz Příloha 7) mezi velární explozivny. Mezi jejich zvukové vlastnosti patří údernost, v hudební sféře bychom to mohli dokonce nazvat *staccatem*, což je tedy krátký tón. Jsou to tedy souhlásky neznělé, což velmi dobře pasuje k jevu, nazývanému jako kloktání. Takovou základní citoslovci, kterou bychom mohli k tomu jevu přiřadit, by v češtině bylo "glogloglo". Albánskou citoslovci pro tento jev neznáme, nicméně albánský výraz pro kloktadlo nemá příliš od českého ekvivalentu daleko. Z albánského slova "gargarë" bychom mohli k tomu příslušnou citoslovci odvodit a mohli bychom tak předpokládat, že se bude jednat pravděpodobně o "gargargar". V tomto případě ale upozorňujeme, že se jedná o naši subjektivní spekulaci, kterou by bylo možné v budoucnu potvrdit nebo vyvrátit v rozsáhlejší práci. Albánština disponuje také s velmi zajímavým výrazem, který nás svou zvukovou unikátností zaujal nejvíce. Jedná se o albánské slovní spojení "çikla-mikla", v českém překladu lze tento výraz přeložit jako "titěrnost", "hloupost" nebo "maličkost" (viz Příloha 1, č.74). Nejtypičtější větou, ve které se s takovým výrazem můžeme setkat, je "Ndodh shpesh të merremi me çikla-mikla, apo jo?", v češtině "Často se stává, že se zabýváme titěrností, že?". U tohoto výrazu vidíme výrazný jev, a sice opakující se stejně za sebou spojené hlásky "ikla", což celému výrazu dodává jakousi unikátnost a libozvučnost. Jediný výraz v této kategorii, který je zcela identický, je slovo "pingpong" (viz Příloha 1, č.70). Přestože se jedná o mezinárodní výraz, rozhodli jsme se ho v naší tabulce zaznamenat z toho

důvodu, že se jedná o zvukomalebné slovo. Jedná se o hru, kde pálkou odrážíme malý míček, který je velmi lehký a dutý, a celá hra se hraje na specifickém stole. Zvuk míčku po dopadu na stůl nebo na pátku má díky svým proporcím vyšší tón, jež lze nazvat slovem "pinknutí". Takové slovo používáme pro hry, ve kterých používáme spíše menší míčky, nikoliv například v případě basketballu. A právě takové rozlišení má svůj onomatopoický význam.

Zajímavým jevem v této kategorii je nápadná podoba složení slov co do počtu užití souhlásek a samohlásek v jednotlivých slovech. Příkladem takového jevu je české slovo "příšera", v albánském překladu "përbindësh" (viz Příloha 1, č.81). Obě slova jsou složena ze tří samohlásek, ovšem v obou výrazech převažují souhlásky. Vzhledem k jazykovým vlastnostem českého jazyka lze předpokládat, že česká slova budou velmi často tvořena převážně ze souhlásek, což v ostatních jazycích nevidáme často, právě kvůli náročné výslovnosti. Například české slovo "čtvrtek" představuje pro většinu cizinců velký artikulační problém, protože je v něm pět souhlásek za sebou. Bohužel rozsah této práce nám ale neumožňuje tuto tezi potvrdit nebo vyvrátit, ovšem práce na takové téma by mohla být zajímavým cílem lingvistů v mnoha státech.

PODSTATNÁ JMÉNA	
ping-pong	pingpong
světluška	xixëlonja
lesk, flitr	xixa
pijavice	shshunjat
titěrnost	çikla-mikla
kloktadlo	gargarë
dudlík	bibelon
šepot	pëshpëritje
bublina	filluskë
sykot	shshuq
šum	zhurmë
příšera	përbindësh
řev	ushtime
halda, hromada	grumbull
batole	çilimi
cvrček	bulk
žiletka	brisk
oddělení, jednotlivci	cangla-cangla
cikáda	cinxër
krok	çap
kojenec	sisë
savec	sisor
čmáranice	shkarravinë
žvýkačka	çamçakë
dětinskost	çilimillëk

Tabulka č.4

3.4.3 Přídavná jména

Kategorie přídavných jmen není v našem vzorku výraznou skupinou co do počtu slov, nicméně v albánském jazyce jsou onomatopoická adjektiva velmi důležitou součástí například v poezii, próze, zkrátka obecně v literárním prostředí. Příkladem mohou být díla známého albánského spisovatele Ismaila Kadareho, který je v literatuře výrazný právě svým barvitým líčením atmosféry v ději. V jeho dílech je atmosféra většinou velice pochmurná, tajemná, temná, počasí je deštivé a blátivé. Adjektiva, která ve svých dílech užívá, jsou často onomatopoická a mnohem lépe tak dokážou atmosféru nebo nějaký jev vylíčit. Přídavných jmen se v naší tabulce (viz Příloha 1) nachází celkem 6, což tedy tvoří 6 % celého vzorku (viz Příloha 2). Albánská zvukomalebná přídavná jména, která byla do našeho vzorku vybrána,

nepochází přímo z albánské literatury, ale tentokrát jsme více využili česko-albánský, albánsko-český slovník⁴⁴, který nabízel česká adjektiva taková, jejichž albánský překlad byl z velké části vždy onomatopoický. Příkladem onomatopoického albánského adjektiva je výraz "llafazan", v českém překladu "upovídaný" (viz Příloha 1, č.97). V albánském slově "llafazan" vidíme dvojitost s jinými českými výrazy, které též značí upovídaného člověka. První spojitostí je samohláska "a", která se ve slově vyskytuje hned třikrát. Můžeme to tedy ukázat na českém příkladu "blablabla", což je český výraz pro mnoho zbytečných řečí, upovídanost, a podobně. Druhou onomatopoickou spojitost lze zpozorovat s českým slovem "blaf" nebo "blafovat". Z hlediska sémantického toto slovo nemusí nutně znamenat upovídaného člověka, nebo vyřčené zbytečnosti, ale význam může být takový, že někdo neříká úplnou pravdu, může se tak jednat o takzvané "drby". Nicméně stále se jedná o nějaké nadměrné, možná nevhodné mluvení. Mezi slovy "blafovat" a "llafazan" vidíme hláskovou shodu hned v první části slova, a sice "laf", albánsky přesněji "llaf", ovšem zvukově se od sebe nijak neliší. České slovo "vrásčítý" a jeho albánský ekvivalent "rrudha-rrudha" (viz Příloha 1, č.96) řadíme též mezi slova onomatopoická. V případě slov, ve kterých se nachází "r", "rr", nebo v češtině také "ř", můžeme velmi často zpozorovat význam jakési drsnosti, nikoliv jemnosti a něžnosti. Vrásky jsou sémanticky řazeny spíše mezi pejorativní jevy, a počáteční, za sebou jdoucí hlásky "vr" zní lidskému uchu spíše drsně, než jemně a něžně. Stejně tak to platí i v případě albánského "rrudha-rrudha", kde se vyskytuje albánské výraznější "rr" a navíc je opět použita reduplikace slov (viz Příloha 6, č.96). Tezi o zvukových a významových vlastnostech hlásek "r", "rr" a "ř" by nám někdo mohl vyvracet, což by bylo zcela na místě právě kvůli odlišnému absorbování zvuků u každého z nás, nicméně z našeho vzorku slov a znalostí albánského i českého jazyka se nám taková teze jeví jako pravdivá. Abychom naše tvrzení podložili na více výrazech, uvedu alespoň další dvě albánská přídavná jména, která naše tvrzení dokládají. Albánské adjektivum "rruar" znamená v českém překladu "oholený břitvou", "vysekaný" (viz Příloha 1, č.95), a podobně. Vidíme kompletní výskyt hlásek "rr", "r" a "ř" v obou ekvivalentech. Významově jde opět o něco drsného, nekompromisního. Druhým takovým slovem je albánský výraz "zhubra-zhubra", v češtině jako "zmuchlaný" (viz Příloha 1, č.98). V tomto případě vidíme hlásku "r" pouze v albánském slově, nicméně významově se jedná opět o něco nerovného, možná zničeného, zkrátka významově takovým výrazům přisuzujeme opět nějaký pejorativní nádech. Zároveň je tento výraz opět příkladem reduplikace (viz Příloha 6, č.98). Pro náhled na zbylá adjektiva v našem vzorku přikládáme tabulku pro kompletní přehled, stejně jako u všech ostatních kategorií.

⁴⁴ TOMKOVÁ H., MONARI V., Albánsko-český, česko-albánský slovník,

PŘÍDAVNÁ JMÉNA	
oholené břitvou, vysekané	rruar
vráščitý	rrudha-rrudha
upovídáný	llafazan
zmuchlané	zhubra-zhubra
vyzrálé	cuckë
pochmurný	i zyhtë

Tabulka č.5

3.4.4 Citoslovce

Kategorie citoslovcí je v našem vzorku kategorií velmi malou. Obsahuje pouze jeden výraz, tedy v celkovém vzorku sta slov tvoří pouhé 1 % (viz Příloha 2). Kategorii citoslovcí jsme zařadili na konec naší analýzy, protože jsme se rozhodli naši analýzu zakončit zjištěním, které nám ve své podstatě vyvrací naši hypotézu, jež byla zmíněna již na počátku naší práce. Jednalo se o očekávaný výsledek celé práce, který spočíval v tom, že nejpočetnější kategorií s albánskými zvukomalebnými slovy bude právě kategorie citoslovcí. Náš vzorek vybraných slov nám tedy tuto hypotézu zcela vyvrací.

Při výběru slov do naší tabulky (viz Příloha 1) jsme se soustředili na vyjmenování všech onomatopoických citoslovcí v českém jazyce, ovšem už při tomto kroku bylo evidentní, že skupina zřejmě nebude patřit mezi nejpočetnější. Důvodem může být naše kategorické rozdělení, protože jsme zvířecí zvuky, chceme-li zvířecí citoslovce, zasadili do samostatné kategorie. Ovšem nyní můžeme říci, že i v případě sloučení těchto dvou kategorií bychom se dostali na pouhých 19 % z celého vzorku, což by naší prvotní hypotézu vyvrátilo naprosto stejně. Jedinou onomatopoickou citoslovcí v našem vzorku je tedy české slovo "pššt", v albánštině "piis" (viz Příloha 1, č.24). Při identifikaci albánského ekvivalentu byla opět značná zvuková podobnost mezi oběma výrazy, což opět dokazuje zvukomalebnou vlastnost této citoslovce. I v této kategorii platí totéž, co již bylo zmíněno u všech ostatních, a sice že v případě existujícího albánského korpusu bychom s velkou pravděpodobností našli takových výrazů více, které by bylo možné zařadit mezi onomatopoické citoslovce, nicméně s našimi velmi omezenými zdroji je to velmi obtížné, ne-li nemožné.

CITOSLOVCE	
pššt	piis

Tabulka č.6

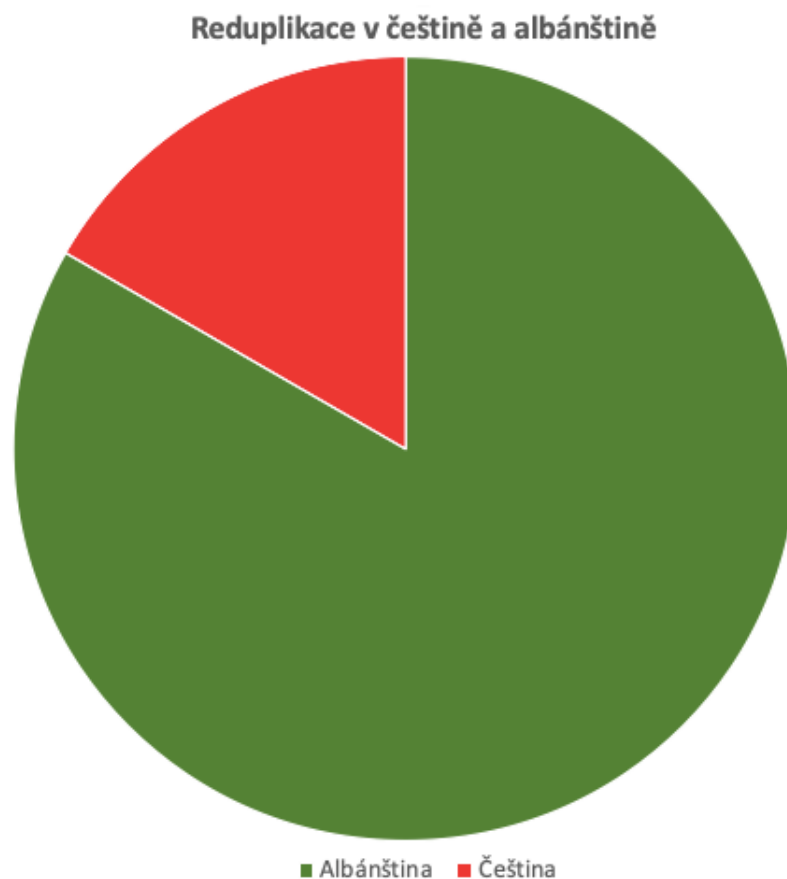
3.5 Reduplikace v onomatopoických výrazech

Závěrečnou kapitolu naší analytické části věnujeme jevu reduplikace ve slovech. "Reduplikace je jevem, který se vyznačuje opakováním hlásek, slabik (počátečních či koncových), morfémů, slov nebo jejich částí"⁴⁵ O reduplikaci jsme se již několikrát zmínili v předchozích kapitolách v případě, že se v některé kategorii objevil. Avšak jsme se nevyjádřili k podstatě a významu takového jevu, jehož výskyt mezi onomatopoickými slovy rozhodně není ojedinělý.

Přestože je naše práce soustředěna především na onomatopoická slova v albánštině, můžeme si takového jevu povšimnout i mezi českými ekvivalenty. Reduplikaci ve slovech v naší práci dělíme na reduplikaci po sobě jdoucích hlásek, následně reduplikaci slabik, ale i reduplikaci celých slov. A právě skupině reduplikovaných celých slov jsme se rozhodli věnovat větší pozornost. Nezařadili jsme ale do této kapitoly citoslovce a zvuky zvířat, protože obecně ve skupině citoslovců může být jev reduplikace velmi sporný. Například český výraz pro zvuk psa - "haf", můžeme zaznamenat nebo použít takto samostatně, ale můžeme použít i reduplikaci "haf haf", čímž bychom pravděpodobně chtěli zvuk zintenzivnit. Reduplikace ale v takových slovech nemusí být pravidlem a její užití se týká spíše osobních preferencí uživatele. V našem kompletním vzorku slov (viz Příloha 1) si můžeme všimnout nápadného rozdílu mezi jazyky ve výskytu reduplikace celých slov. Graf č.3 nám tento rozdíl lépe znázorňuje. Jak lze z grafu (viz Příloha 5) a z tabulky (viz Příloha 6) vyčíst, albánský jazyk reduplikaci celých slov využívá více než čeština. Důvodem může být vlastnost českého jazyka, která se obvykle u jiných jazyků nevyskytuje, a sice velmi bohatá slovní zásoba, schopnost artikulace několika souhlásek po sobě, a samozřejmě vlastnost flektivního jazyka, kterou má ale i albánština. Český jazyk si tedy ve většině případech nemusí vypomáhat reduplikací slov pro jejich zintenzivnění, ale použije například větší koncentraci souhlásek, sykavek, a podobně. Oproti tomu albánský jazyk tolika rozmanitými možnostmi nedisponuje, ale to posuzujeme na základě našich znalostí albánského jazyka a na základě našeho omezeného vzorku slov, z něhož takový taková skutečnost vyplývá. Abychom tuto myšlenku přiblížili na konkrétním případě, použijeme český hovorový výraz "nejkulaťoulinkatější". Jedná se o nějakou věc, která je tak kulatá, že už to více není možné. Výraz stejného nebo podobného významu může znít také jako "kulaťoučký" nebo "kulaťounký". Jedná se o eufemistické výrazy, ze kterých do určité míry čiší onomatopoeie, a přitom nebylo zapotřebí použít reduplikaci slov nebo hlásek. Albánština takové výrazy ve

⁴⁵ FRIDRICHOVÁ R., Reduplikace jako způsob vyjádření emocionality v současné francouzštině a její odraz v jazyce dětí a mládeže, Praha: 2014, str.1

většinou případů nemá, a pokud je cílem albánského řečníka říci, že je něco opravdu velmi kulaté, nejspíše použije klasický výraz "më e rrumbullakëta", v českém překladu jako "nejkulatější". Pokud by bylo cílem řečníka dodat slovu na intenzitě, nejspíše by použil před výrazem repetici albánského slova "shumë", česky "moc". V případě, že se budeme soustředit na reduplikaci po sobě jdoucích hlásek, situace už nebude tak výrazně odlišná, jako u reduplikace celých slov. Lze tedy z takových případů vyzorovat, že přestože je albánština stejně flektivním jazykem jako čeština, liší se v mnoha ohledech. Jedním z nich je také například minulý čas, kdy albánština užívá několik systematicky ustálených minulých časů, podobně jako například angličtina. Český jazyk si v takových situacích pomáhá afixy nebo pomocnými slovy, kterými konkrétní čas vysvětlí. Na druhou stranu mají tyto dva jazyky mnoho podobného, například skloňování. Těch znaků společných či odlišných by se dalo identifikovat samozřejmě mnohem více, avšak rozsah této práce nám už bohužel neposkytuje prostor pro detailnější analýzu či popis.

Graf č.3

4 Závěr

Ústředním tématem této práce je onomatopoeie neboli zvukomalebnost v albánštině. Naše práce si kladla za cíl najít sto onomatopoických slov, a to metodou zcela náhodného výběru. Následně bylo naším hlavním cílem nalezená slova analyzovat z hlediska hláskové skladby, zvukové stránky slov a komentování podobností slov mezi češtinou a albánštinou. Teoretická část nám posloužila k lepšímu uchopení celého tématu, k podložení některých skutečností, které nám z našeho omezeného vzorku slov vyšly a zároveň také k vysvětlení některých jevů. Přestože se mohlo zdát, že kapitola o onomatopoeii v hudbě nebude příliš korespondovat s naším tématem, zjistili jsme během analýzy některých slov, že má hudba v této práci své opodstatněné místo, což dokazují především zvířecí zvuky. Ty jsou totiž tvořeny ve všech jazycích tak, aby nejlépe odpovídali reálnému zvuku jednotlivých zvířat, a v případě češtiny a albánštiny jsme například zjistili, že většina takových zvířecích zvuků zní v obou jazycích velmi podobně, liší se tedy hlavně v psané formě, což vyplývá z jazykových možností a vlastností každého jazyka. Taková podobnost je tedy evidentním důkazem určité přítomnosti hudby v onomatopoeii. Zmínili jsme české slovo "kykyryký", v albánštině "kikikiii" (viz Příloha 1, č.7), tedy zvuk kohouta. Obě slova jsou až na jednu hlásku "r" zvukově naprosto totožná. Hlasový fond kohouta disponuje s velice vysokými tóny, které lze nejlépe napodobit písmenem "i/y", a právě takovou tezi jsme mohli potvrdit na základě naší teorie s následným výsledkem v praktické části. Teoretická část také obsahuje kapitolu o onomatopoeii v literatuře, ale důkladně jsme se také věnovali citoslovcím, o nichž jsme v samotném úvodu práce předpokládali, že právě tato kategorie bude čítat nejvíce onomatopoických výrazů, ovšem taková hypotéza byla naší prací vyvrácena.

Postup a výsledky v praktické části nás překvapily v mnoha ohledech. Metodologii, kterou jsme na počátku zvolili, což byl tedy náhodný výběr slov v češtině a následný překlad do albánštiny, jsme v průběhu výběru výrazů museli lehce poupravit. Úprava metodologie spočívala pouze ve změně výchozího jazyka pro vyhledávání zvukomalebných výrazů. Místo překladu z češtiny do albánštiny, jsme zvolili směr z albánského jazyka do českého. Původní styl výběru slov jsme zvolili z důvodu neexistujícího albánského korpusu a z důvodu celkově nedostatečných zdrojů pro takové vyhledávání. Bohužel jsme ale zjistili, že spoustu onomatopoických slov v češtině nemá svůj albánský ekvivalent, anebo ho má, ale není onomatopoickým v albánštině, což byla jedna ze základních podmínek pro tuto práci. Proto

jsme museli zvolit náhodné vyhledávání albánských slov v online výkladovém slovníku *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*⁴⁶, který nám tedy po celou dobu tvorby této práce sloužil jako albánský korpus. Byť se jedná o nejrozsáhlejší a nejpodrobnější albánský slovník, nemá funkci klasického korpusu, proto bylo vyhledávání přímo onomatopoických slov velice náročné a jak už jsme během práce několikrát zmínili, v případě existujícího albánského korpusu by zřejmě byl vzorek vybraných slov více reprezentativnější.

Mezi nejvýznamnější a nejvýraznější výsledky naší práce patří následující zjištění. Tím nejzákladnějším výsledkem je vyvrácení naší hypotézy o tom, že nejvíce zvukomalebných slov nalezneme mezi citoslovci. Zjistili jsme, že kategorie citoslovců v našem vzorku obsahuje pouze jeden výraz. Zároveň ale překvapujícím zjištěním bylo, že naopak nejpočetnější kategorií jsou albánská slovesa. Kategorie sloves tvoří 45 % (viz Příloha 2) celého našeho vzorku vybraných slov, což je tedy téměř polovina. Toto zjištění odůvodňujeme tím, že slovesa většinou popisují a vyjadřují nějakou činnost, která produkuje příslušný zvuk, a takových činností je mnoho. Oproti tomu skupina citoslovců je velmi zrádná a matoucí v tom, že jsou často zaměňována s částicemi, mezi kterými by se zvukomalebnot identifikovala jen stěží. Zároveň skupina citoslovců má několik subkategorií, a pouze jedna z nich jsou citoslovce onomatopoická. Tím se výrazně zužuje jejich výběr, a to jak v českém jazyce, tak v albánském. Druhou nejpočetnější kategorií v našem vzorku jsou podstatná jména, která tvoří 25 % (viz Příloha 2) všech vybraných výrazů. Třetí nejpočetnější skupina obsahuje zvířecí zvuky, a z celého vzorku tato kategorie tvoří 18 % (viz Příloha 2). Mezi poslední tři kategorie spadají přídavná jména se 6 % (viz Příloha 2), přírodní úkazy s 5 % (viz Příloha 2) a poslední kategorií, která obsahuje pouze jeden výraz, jsou citoslovce, jež tedy tvoří pouhé 1 % (viz Příloha 2) z celého vzorku slov. V naší nejpočetnější kategorii, tedy v kategorii sloves, jsme se také soustředili na podobnost českých a albánských onomatopoických výrazů (viz Příloha 4). Podobnost jsme se rozhodli zkoumat pouze na jedné z kategorií, protože se nám jeví výsledek jako více reprezentativní, pokud nekombinujeme slovní druhy mezi sebou, ale pokud podobnost zkoumáme na jednotlivých kategoriích zvlášť. Zjistili jsme, že podobnost mezi českými a albánskými slovesy se projevila ze 31 %, a absolutně odlišné výrazy tvoří 69 % všech námi vybraných sloves (viz Příloha 3). Takový výsledek byl předpokládán, nicméně pokud by nám rozsah práce umožnil vytvořit takovou analýzu u všech kategorií s mnohem početnějším vzorkem slov, výsledek by mohl být reprezentativnější a je dost možné, že by nás výsledek většího výzkumu překvapil.

⁴⁶ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, dostupné z: <http://www.fjalori.shkenca.org>

Také jsme během naší práce otevřeli mnoho dosud neprozkoumaných oblastí, které ještě nebyly v Albánii ani v České republice zpracovány, což přímo dokazuje absence jakýchkoliv zdrojů a materiálů pro naše téma. Mimo jiné i z tohoto důvodu jsme se rozhodli pro rozpracování této lingvistické oblasti, aby tak naše práce mohla alespoň částečně posloužit dalším rozsáhlejšími výzkumům.

5 Přílohy

5.1 Příloha 1

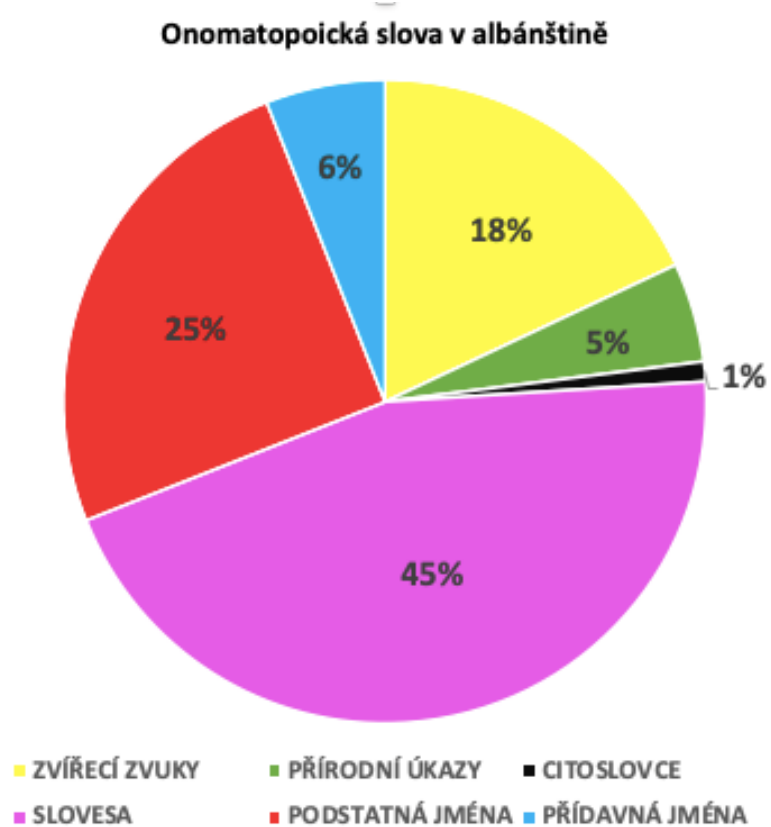
	ZVÍŘECÍ ZVUKY	
1	haf haf	hum hum
2	mňau	mjau mjau
3	kokokodák	kakakaka
4	bůůů	muuu
5	bééé	beee
6	chrochro	kërk kërk
7	kykyryký	kikikikiii
8	vrků	huhuu huhuuu
9	šeptat, ptačí zvuk	çuçuçu-ja
10	me e e	beee
11	íháhá	hihiii hihii
12	ssssss	sssss
13	bzzzzz	bzzzzz
14	pípípíp	ciu ciu
15	káč-káč-káč	kuakk kuakk
16	gagagaga	kuakk kuakk
17	kvak kvak	guak guak
18	huhůů (sova)	huti huti
	PŘÍRODNÍ ÚKAZY	
19	hřmí	bubulloj
20	hrom	bubullime
21	ššššš (šumění lesa)	fësh fësh
22	děšť	shi
23	šustění listů	feshferimë
	CITOSLOVCE	
24	pššt	piis

	SLOVESA	
25	zobat	quk
26	smazat, setřít	fshij
27	kutálet	rrokulis
28	mňoukat	mjaullij
29	rozplést	shpleks
30	škádlit	shagat
31	čurat	shurroj
32	smazat	shlyej
33	šumí	shshurit
34	kvílí	këlthas, çirrem
35	houká	tingëlloj
36	bzučí	zukat
37	kdákat, ostrý přerušovaný zvuk	kakaris
38	šeptá	peshperit
39	přiskočil	pupthi
40	smrštít se	tkurrem
41	srkat	rrufit
42	šepot, šustot	shshurin
43	pšíká	teshtij
44	chrechlá	ngjirem
45	cinká	tingëlloj
46	sát	thith
47	vrtá	shpoj
48	řeže	pres
49	krká	gromësj
50	breptat	belbëzoj
51	štípe	pickoj
52	bublá	gurgulloj
53	pomlouvát, mele a mele	dërdërlit
54	ječí	këlthas, çirrem
55	klovat	çukit

56	žvýkat	mbllaçit
57	štěbetat	cicëroj
58	žvaní	llomotit
59	píská	më bilbil
60	vříská	bërtas
61	cucá	thith
62	koktá	belbëzj
63	kloktá	bëj gargarë
64	švitořit	çuçurit
65	shromažďovat se, hromadit se	grumbuj-grumbuj
66	mračí se	vrenjtem
67	fouká	fryrë
68	buráčet	buças
69	postrašit	tut
PODSTATNÁ JMÉNA		
70	ping-pong	pingpong
71	světluška	xixëlonja
72	lesk, flitr	xixa
73	pijavice	shushunjat
74	titěrnost	çikla-mikla
75	kloktadlo	gargarë
76	dudlík	bibelon
77	šepot	pëshpëritje
78	bublina	fluskë
79	sykot	shushuq
80	šum	zhurmë
81	příšera	përbindësh
82	řev	ushtime
83	halda, hromada	grumbull
84	batole	çilimi
85	cvrček	bulk
86	žiletka	brisk

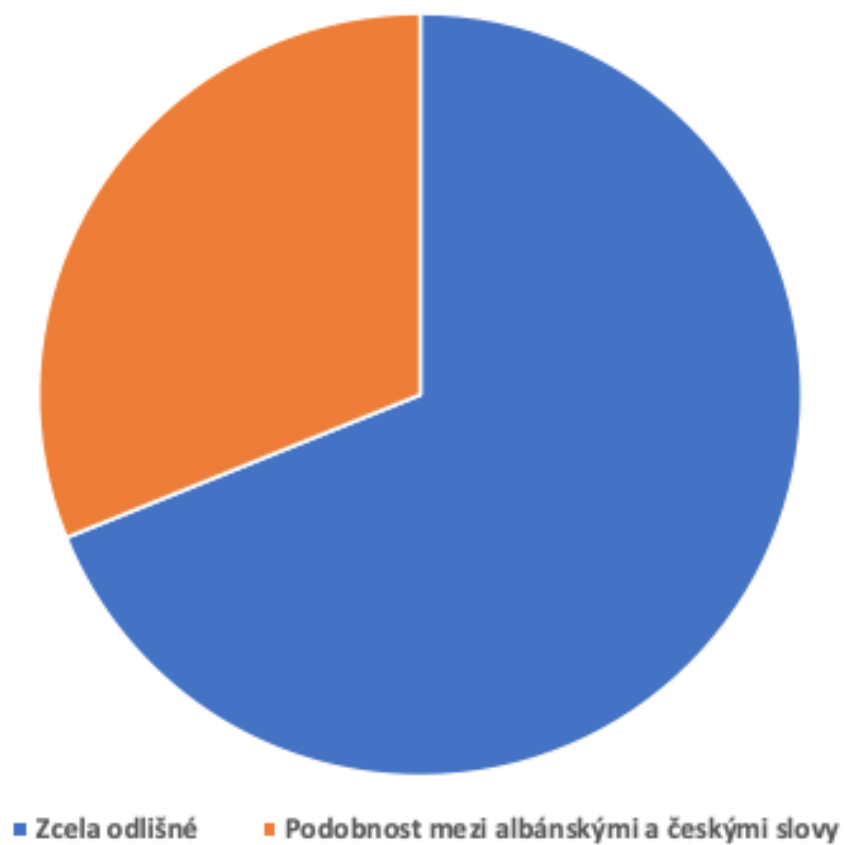
87	oddělení, jednotlivci	cangla-cangla
88	cikáda	cinxër
89	krok	çap
90	kojenec	sisë
91	savec	sisor
92	čmáranice	shkarravinë
93	žvýkačka	çamçakë
94	dětinskost	çilimillëk
PŘÍDAVNÁ JMÉNA		
95	oholené břitvou, vysekané	rruar
96	vraščitý	rrudha-rrudha
97	upovídaný	llafazan
98	zmuchlané	zhubra-zhubra
99	vyzrálé	cuckë
100	pochmurný	i zymtë

5.2 Příloha 2

5.3 Příloha 3

Podobnost českých a albánských onomatopoických sloves

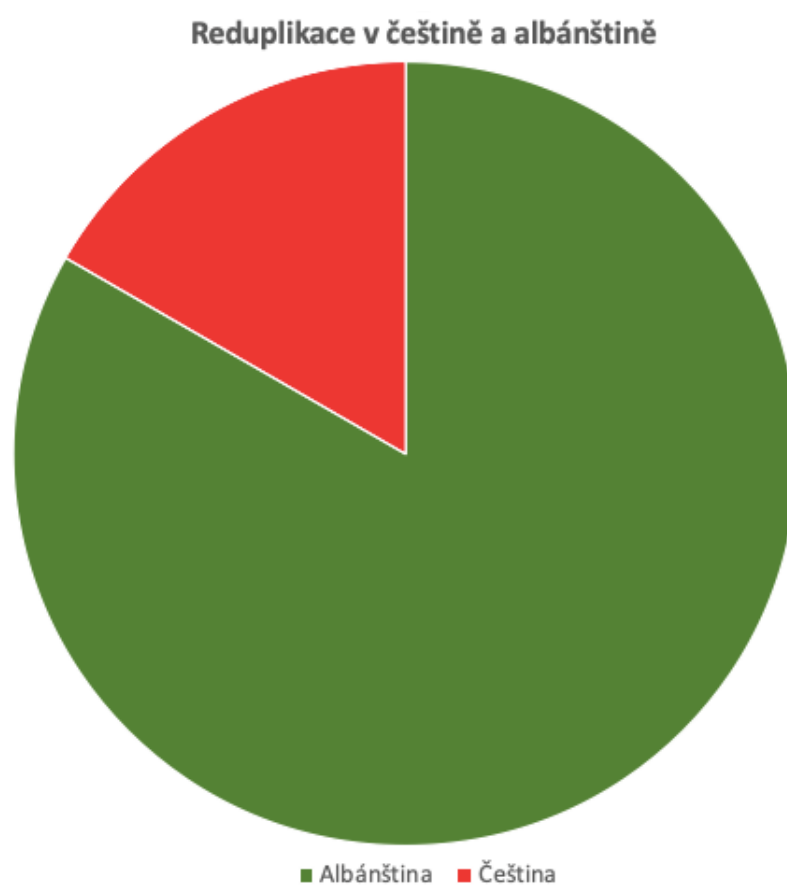
5.4 Příloha 4 (Podobnost mezi českými a albánskými slovesy)

Slova, ve kterých lze nalézt určitou podobu, jsou vyznačena šedivou barvou.

	SLOVESA	
25	zobat	quk
26	smazat, setřít	fshij
27	kutálet	rrokulis
28	mňoukat	mjaullij
29	rozplést	shpleks
30	škádlit	shagat
31	čurat	shurroj
32	smazat	shlyej
33	šumí	shshurit
34	kvílí	këlthas, çirrem
35	houká	tingëlloj
36	bzučí	zukat
37	kdákat, ostrý přerušovaný zvuk	kakaris
38	šeptá	peshperit
39	přiskočil	pupthi
40	smrštit se	tkurrem
41	srkat	rrufit
42	šepot, šustot	shshurin
43	pšíká	teshtij
44	chrchlá	ngjirem
45	cinká	tingëlloj
46	sát	thith
47	vrtá	shpoj
48	řeže	pres
49	krká	gromësj
50	breptat	belbëzj
51	štípe	pickoj

52	bublá	gurgulloj
53	pomlouvát, mele a mele	dërdërlit
54	ječí	këlthas, çirrem
55	klovat	çukit
56	žvýkat	mbllaçit
57	štěbetat	cicëroj
58	žvaní	llomotit
59	píská	më bilbil
60	vříská	bërtas
61	cucá	thith
62	koktá	belbëzoj
63	kloktá	běj gargarë
64	švitořit	çuçurit
65	shromažd'ovat se, hromadit se	grumbuj-grumbuj
66	mračí se	vrenjtem
67	fouká	fryrë
68	buráčet	buças
69	postrašit	tut

5.5 Příloha 5 (Reduplikace celých slov v češtině a albánštině - znázornění v grafu)

5.6 Příloha 6 (Reduplikace v albánštině a češtině)

Slova s užitím reduplikace jsou označené šedivou barvou.

ZVÍŘECÍ ZVUKY		
1	haf haf	hum hum
2	mňau	mjau mjau
3	kokokodák	kakakaka
4	bůůů	muuu
5	bééé	beee
6	chrochro	kërk kërk
7	kykyryký	kikikikiii
8	vrkû	huhuu huhuuu
9	šeptat, ptačí zvuk	çuçuçu-ja
10	me e e	beee
11	íháhá	hihiii hihii
12	sssss	sssss
13	bzzzz	bzzzzz
14	pípípíp	ciu ciu
15	káč-káč-káč	kuakk kuakk
16	gagagaga	kuakk kuakk
17	kvak kvak	guak guak
18	huhûû (sova)	huti huti
PŘÍRODNÍ ÚKAZY		
19	hřmí	bubulloj
20	hrom	bubullime
21	ššššš (šumění lesa)	fësh fësh
22	děšť	shi
23	šustění listů	feshferimë
CITOSLOVCE		
24	pššt	piiis

	SLOVESA	
25	zobat	quk
26	smazat, setřít	fshij
27	kutálet	rrokulis
28	mňoukat	mjaullij
29	rozplést	shpleks
30	škádlit	shagat
31	čurat	shurroj
32	smazat	shlyej
33	šumí	shshurit
34	kvílí	këlthas, çirrem
35	houká	tingëlloj
36	bzučí	zukat
37	kdákat, ostrý přerušovaný zvuk	kakaris
38	šeptá	peshperit
39	přiskočil	pupthi
40	smrštít se	tkurrem
41	srkat	rrufit
42	šepot, šustot	shshurin
43	pšíká	teshtij
44	chrchlá	ngjirem
45	cinká	tingëlloj
46	sát	thith
47	vrtá	shpoj
48	řeže	pres
49	krká	gromësj
50	breptat	belbëzgj
51	štípe	pickoj
52	bublá	gurgulloj
53	pomlouvát, mele a mele	dërdërlit
54	ječí	këlthas, çirrem
55	klovat	çukit

56	žvýkat	mbllačit
57	štěbetat	cicëroj
58	žvaní	llomotit
59	píská	më bilbil
60	vříská	bërtas
61	cucá	thith
62	koktá	belbëzj
63	kloktá	bëj gargarë
64	švitořit	çuçurit
65	shromažďovat se, hromadit se	grumbuj-grumbuj
66	mračí se	vrenjtem
67	fouká	fryrë
68	buráčet	buças
69	postrašit	tut
PODSTATNÁ JMÉNA		
70	ping-pong	pingpong
71	světluška	xixëlonja
72	lesk, flitr	xixa
73	pijavice	shushunjat
74	titěrnost	çikla-mikla
75	kloktadlo	gargarë
76	dudlík	bibelon
77	šepot	pëshpëritje
78	bublina	fluskë
79	sykot	shushuq
80	šum	zhurmë
81	příšera	përbindësh
82	řev	ushtime
83	halda, hromada	grumbull
84	batole	çilimi
85	cvrček	bulk
86	žiletka	brisk

87	oddělení, jednotlivci	cangla-cangla
88	cikáda	cinxër
89	krok	çap
90	kojenec	sisë
91	savec	sisor
92	čmáranice	shkarravinë
93	žvýkačka	çamçakë
94	dětinskost	çilimillëk
PŘÍDAVNÁ JMÉNA		
95	oholené břitvou, vysekané	rruar
96	vraščitý	rrudha-rrudha
97	upovídaný	llafazan
98	zmuchlané	zhubra-zhubra
99	vyzrálé	cuckë
100	pochmurný	i zymtë

5.7 Příloha 7 (Podobnost mezi českými a albánskými slovesy)

Slova, ve kterých lze nalézt určitou podobu, jsou vyznačena šedivou barvou.

	SLOVESA	
25	zobat	quk
26	smazat, setřít	fshij
27	kutálet	rrokulis
28	mňoukat	mjaullij
29	rozplést	shpleks
30	škádlit	shagat
31	čurat	shurroj
32	smazat	shlyej
33	šumí	shshurit
34	kvílí	këlthas, çirrem
35	houká	tingëlloj
36	bzučí	zukat
37	kdákat, ostrý přerušovaný zvuk	kakaris
38	šeptá	peshperit
39	přiskočil	pupthi
40	smrštit se	tkurrem
41	srkat	rrufit
42	šepot, šustot	shshurin
43	pšíká	teshtij
44	chrchlá	ngjirem
45	cinká	tingëlloj
46	sát	thith
47	vrtá	shpoj
48	řeže	pres
49	krká	gromësj
50	breptat	belbëzj
51	štípe	pickoj

52	bublá	gurgulloj
53	pomlouvát, mele a mele	dërdërlit
54	ječí	këlthas, çirrem
55	klovat	çukit
56	žvýkat	mbllaçit
57	štěbetat	cicëroj
58	žvaní	llomotit
59	píská	më bilbil
60	vříská	bërtas
61	cucá	thith
62	koktá	belbëzoj
63	kloktá	bëj gargarë
64	švitořit	çuçurit
65	shromažd'ovat se, hromadit se	grumbuj-grumbuj
66	mračí se	vrenjtem
67	fouká	fryrë
68	buráčet	buças
69	postrašit	tut

5.8 Příloha 8 (Fonetická tabulka)

	bilabiální		labiodentální		alveolární		post-alveolární		palatální		velární		uvulární		glotální	
explozivy	p	b			t	d			c	ɟ	k	g			ʔ	
										ʎ					(ʔ)	
frikativy			f	v	s	z	ʃ	ʒ			x	ɣ				ħ
							ʂ	ʐ				ʁ				ʕ
nazály		m		ɱ		n				ɲ		ŋ				
				ɸ						ɟ		ŋ				
aproximanty				ʋ				ɹ		j						
				ɸ				ɹ								
vibranty						r								R		
														ʀ		
švihy						r										
						ɾ										
laterální aproximanta						l										

Zdroj⁴⁷

⁴⁷ dostupné z: <https://fonetika.ff.cuni.cz/o-fonice/foneticka-transkripce/transkripce-v-editoru-a-na-internet>

6 Reference

- ASSANEO MF, NICHOLS JI, TREVISAN MA, *The Anatomy of Onomatopoeia Argentina*: 2011, str.1-4
- BEČKA J. V., *Naše řeč*, kap.: Subjektivnost a polarita výrazu, Praha: 1975, Academia, str.8
- ČECHOVÁ M. a kol., *Čeština-řeč a jazyk*, 2.přepřacované vydání, Praha: 2000, str. 78-280
- DUFKOVÁ L., *Problematika klasifikace citoslovcí v ruském a českém jazyce*, 2011, *Linguistica Brunensia* 59, str.166-169
- Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, dostupné z: <http://www.fjalori.shkenca.org>
- KADARE, I. *Princesha Argjiro : poemë*, Tiranë: 1958, Ndërmarrja shtetërore e botimeve, str. 35
- KLÁRA OSOLSOBĚ (2017): CITOSLOVCE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*, dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/CITOSLOVCE>
- KOČOVÁ V., *Erbenova Kytice a Máchův Máj v podání F.A.Brabce*, Praha: 2011, PF UK
- KOSTALLARI A., *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tirana: 1980, Akademia e Shkencave
- LAMPRECHT A., *Vztah zvukové stránky a významu v jazyce*, Brno: 1984, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity
- MÁCHA K. H., *Máj*, Praha: 2016, Městská knihovna v Praze, dostupné z: <https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/29/98/19/maj.pdf>
- META V. SH., *Pasqyrimi i jetës shqiptare përmes leksikologjisë në romanin “Lumi i vdekur” të Jakov Xoxës, Gjakovë*: 2018, dostupné z: https://filologjiku.uni-gjk.org/upload/dokumentet/38414-Shqipe%20Vejsa%20Meta_Punim%20Diplome.pdf
- PAČESOVÁ J., *Slovní druhy. Řeč v raném dětství*, 2013, 51-126, dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/121478/SpisyFF_219-1979-1_7.pdf
- PEČMAN R., *Chef-d'oeuvre, dílo vpravdě mistrovské. Vivaldi a jeho doba*, 2013, [229]-248, dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/123809/SpisyFF_373-2008-1_26.pdf
- PEČMAN R., *Tendence k programní hudbě. Vivaldi a jeho doba*, 2013, [221]-228, dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/123808/SpisyFF_373-2008-1_25.pdf

POLÁK J., *Kytice nevadnoucí, Pět kapitol o Erbenově Kytici*, Praha: 1949, Nakladatelství práce, str.12

ŠLOSAR D.; ŠTĚDROŇ M.. Česká hudební terminologie v díle JA Komenského. 2013, dostupné z:
https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/111988/H_Musicologica_27-1992-1_3.pdf

SHARP H., WARREN B., *The semantics of onomatopoeic words*, 1994, str.445

TOMKOVÁ H., MONARI V., *Albánsko-český, česko-albánský slovník*, LEDA: 2007, první vydání

TRÁVNÍČEK F., *Citoslovce onomatopoická, citová a vybízecí. Neslovesné věty v češtině. Díl I, Věty interjekční*, 2013,[17]-42.dostupné z:
https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/118764/SpisyFF_031-1930-1_4.pdf

TROST P., *Naše řeč, kap.: Drobnosti*, Praha: 1979, Academia, str.55

VONDRÁČEK M., *Naše řeč, ročník 81, 1998, číslo 1, s. 29-37, Ústav pro jazyk český, AV ČR, v.v.i.*, dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7419>